

Sisekaitseakadeemia

Politsei- ja piirivalvekolledž

Kristiina Raagmets

**VAIMSE JA FÜÜSILISE VÄGIVALLA KOOSINEMINE
LÄHISUHTES**

Lõputöö

Juhendaja: Lisett Sindeva

Kaasjuhendaja: Silvia Tänav, MS

Tallinn 2022

Politsei- ja Piirivalvekolledž	Juuni 2022
Töö pealkiri eesti keeles: Vaimse ja füüsilise vägivalda koosinemine lähisuhtes	
Töö pealkiri võõrkeeles: The coexistence of emotional and physical violence in an intimate partner relationship	
Lühikokkuvõte:	
<p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja sisaldab ingliskeelset resümeed. Töö maht on 39 lehekülge ja sisaldab kuute tabelit.</p> <p>Lõputöö eesmärk oli selgitada välja lähisuhtes vaimset vägivalda iseloomustavad tunnused ja nende koosinemine füüsilise vägivaldaga. Eesmärgi saavutamiseks oli püstitatud kolm uurimisülesannet: määratleda teoreetiliste allikate põhjal vaimse vägivalda mõiste ning tunnused; analüüsida ja kirjeldada läbiviidud intervjuude põhjal lähisuhtes esinevat vaimset vägivalda; ühendada teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid inimeste teadlikkuse suurendamiseks seoses lähisuhtes esineva vaimse ja füüsilise vägivaldaga.</p> <p>Lõputöö uurimisülesannete täitmiseks ja eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvalitatiivne empiiriline uuring, valimina rakendati lumepalli valimit. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuuga. Uuringu tulemustest lähtuvalt tehti kaks ettepanekut, mis aitavad veel tõhusamalt vähendada lähisuhtevägivalda ja tõsta inimeste teadlikust seoses vaimse ja füüsilise vägivaldaga lähisuhtes.</p>	
Lisad: -	
Võtmesõnad: vägivald, vaimne, füüsiline, lähisuhe, lähisuhtevägivald	
Võõrkeelsed võtmesõnad: violence, emotional, physical, intimate partner relationship, intimate partner violence	
Säilitamise koht: -	
Töö autor: Kristiina Raagmets	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud.</p> <p>Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.</p> <p>Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	Kommentaari: -
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Lisett Sindeva	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Silvia Tänav	Allkiri:
Kaitsemisele lubatud	
Kolledži direktor: Kalvi Almosen	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUSED	4
SISSEJUHATUS	5
1. VAIMSELT VÄGIVALDNE LÄHISUHE – ARUSAAMAD, DEFINITSIOONID JA PÕHJUSED.....	9
1.1. Lähisuhtevägivalla hoiakute kujunemine.....	9
1.2. Vaimne vägivald – definitsioon ja mõju	12
1.3. Lähisuhtevägivalla põhjused – ohver ja vägivallatseja.....	18
2. EMPIIRILINE UURING	22
2.1 Uuringu meetodika	22
2.2. Valimi kirjeldus ja intervjuude läbiviimine	23
2.3. Intervjuu tulemuste analüüs	25
2.3.1. Vaimne ja füüsiline vägivald	25
2.3.2. Kooselu iseloomustus ja vägivaldse suhte põhjused	31
2.4. Järeldused ja ettepanekud	36
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	44
TABELITE LOETELU	50
Lisa 1. Uurimisinstrument	51
Lisa 2. Intervjueeritavate demograafilised andmed	52
Lisa 3. Koodipuu.....	53

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUSED

Lähisuhe – Partnerite, vanemate, nõbude, vanavanemate, laste, õdede ja vendade või vabaabielus olevate inimeste vaheline seotus (Meyer & Frost, 2019, p. 1).

Vaimne vägivald – Lähedase inimese vastu suunatud vägivaldne suhtlemis- ja käitumisviis, mille eesmärk on partneris esile kutsuda negatiivseid emotsioone (Engel, 2002, p. 11).

Füüsiline vägivald – Teise inimese suhtes füüsilise jõu tahtlik kasutamine, põhjustades kannatanule valu või vigastusi (Justiitsministeerium, 2012).

Kontrolliv käitumine – Lähedase inimese vastu suunatud vägivaldne suhtlemisviis, mille eesmärk on ohvrit kontrollida (Cook, 1997, p. 159).

Lähisuhtevägivald – Füüsiline või vaimne tegevus või tegevusetus, mille tagajärjel on kannatanul vaimsed või füüsilised vigastused (Wallance, *et al.*, 2019, p. 23).

Vägivallatseja – Inimene, kes käitub füüsiliselt või vaimselt vägivaldselt.

SISSEJUHATUS

Sotsiaalsed suhted on oluline osa inimese olemusest. Enim mõjutab inimese igapäevaelu just lähisuhe (Noam & Ficher, 1996, p. 2). Lähisuhtevägivald on läbi aegade ühiskonnas laialdaselt levinud probleem. Lähisuhtes esineva vägivalla korral ei ole oluline, kes on ohver (Cook, 1997, p. 23) või milline on vägivalla liik (Wallance, *et al.*, 2019, p. 22). Ajalooliselt on lähisuhtevägivalda käsitletud pigem füüsilise vägivallana, kuid 21.sajandi alguses on jõutud arusaamale, et lähisuhtevägivalla juhtumite esinemisel on oluline roll ka vaimsel poolel. Lähisuhtes esineva vägivalla ennetamine ja vähendamine on tänapäeval prioriteet. Ennetustööd toimuvad mitmel tasandil, sest lähisuhtevägivald mõjutab märkimisväärselt nii ohvrit ennast kui ka üldist rahvatervist. Ohvrile on vägivalla mõju kestev, sest tagajärg mõjutab nii kannatanu lähedasi kui ka peres kasvavaid lapsi. Lapsena kogetud vägivald kandub üle täiskasvanuna loodud lähisuhetesse. Seetõttu võivad lähisuhtevägivalla tagajärjed esineda põlvkondi hiljem. (Meyer & Frost, 2019, p. 1)

Lähisuhtevägivalla mõiste on üldine, kuid hõlmab palju erinevaid alaliike. Enim on ühiskond arvamusel, et lähisuhtevägivald on ainult füüsiline. Peale füüsilise vägivalla võib esineda ka seksuaalset ja vaimset vägivalda. (Wallance, *et al.*, 2019, p. 22) Füüsiline vägivald ehk kehaline väärkohtlemine on teise inimese suhtes füüsilise jõu tahtlik kasutamine, põhjustades kannatanule valu või vigastusi (Justiitsministeerium, 2012). Vaimne vägivald on verbaalne või mitteverbaalne tegevus või käitumisviis, mille eesmärk on partnerit või lähedast inimest kontrollida või alandada (O'Hearn & Davis, 1997, p. 376–377). Vaimse vägivalla korral võib isik kannatada aastaid vaimse kontrollimise all (Stark, 2007, p. 10), kuid võrreldes füüsilise vägivallaga ei ole vaimse vägivalla mõju silmaga nähtav (Allsopp, 2013, p. 28).

Lõputöö teema **aktuaalsus** väljendub siseturvalisuse arengukavas, kus on välja toodud, et 2030. aasta eesmärk on vähendada füüsilist ja vaimset vägivalda (Siseministeerium, 2020, lk 21). Ühtlasi on koostatud vägivallaennetuse kokkulepe, mis hõlmab ajaperioodi 2021–2025 aasta. Kokkuleppes on välja toodud, et lähisuhtevägivalla juhtumites tuleb suuremat tähelepanu pöörata vaimsele vägivallale ja selle ennetamisele. (Justiitsministeerium, 2021, lk 12) Välja toodud arengukava ja kokkuleppe eeldus on asjaolu, et alates 2018. aastast on lähisuhtevägivalla vastane võitlus üks kuritegevuse vastane prioriteet Eestis (Prokuratuur, 2020). Aasta hiljem kinnitati „Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava aastateks 2019–

2023“, mille eesmärk on koostööpartneritega tõhusamalt vähendada lähisuhtes esinevat vägivalda (Siseministeerium, 2019).

Lähedase inimese vastu suunatud vägivalda vähendamise vajalikkust väljendab ka viimase kolme aasta statistika. 2020. aastal registreeriti Eestis 6023 kehalist väärkohtlemist, millest 2/3 leidis aset lähisuhtes (Justiitsministeerium, 2020). 2018. aastal teatati lähisuhtevägivallast 15 417 ja 2019. aastal 16 494 korral. Infoteadete osakaal ületab alustatud kriminaalmenetluste arvu, mõlemal aastal alustati menetlust 27% juhtudest. (Justiitsministeerium, 2019) Statistikas väljendub, et inimesed teatavad üha enam vägivallast, mis leiab aset lähisuhtes. Sellegipoolest tuleb luua kindel ennetamise strateegia ja selgelt defineerida kõik vägivalda liigid. Rahvaalgatusel on riigikogule tehtud ettepanek koostada lähisuhtevägivalda seadus, mis annab võimaluse menetleda kõiki vägivalda liike ja tõstab inimeste teadlikkust vägivallast. (Rahvaalgatus, 2021)

Tänases õigusruumis on lähedase inimese vastu suunatud vägivald karistav üksnes siis, kui tegemist on ahistava jälitamise, ähvardamise, kehalise ja seksuaalse väärkohtlemisega. Karistusseadustiku § 121 lg 2 p 2 kohaselt on lähi- või sõltuvussuhtes füüsilise vägivalda kasutamine karistatav üksnes siis, kui ohver tundis füüsilist valu (Karistusseadustik, 2001, p. § 121). Ähvardamine on kriminaalkorras karistatav, kuid ähvarduse sisu peab olema piisavalt tõsiseltvõetav. Kannatanu peab tundma ja suutma ka tõendada, et temale tundus ähvardus reaalsena. Ühtlasi peab ähvarduse sisu tunduma reaalne ka objektiivsele kõrvalisele isikule. Ahistava jälitamise süüteokoosseis seisneb selles, et ohvri elu on toimepanija poolt pidevalt häiritud. (Sootak & Pikamäe, 2021, pp. 482, 485, 563) Ahistav jälitamine sarnaneb enim vaimse vägivallaga ning see on ka karistatav. Sellegipoolest on kohtusse esitatud menetlustes tegemist eelneva partneriga, seda kinnitab ka Ida-Harju politseijaoskonna juhtivuurija Sõnumitoojale antud intervjuus (Sõnumitooja, 2018). Seetõttu ei saa hetkel kehtivate seaduste kohaselt üheselt tõlgendada, et lähisuhtes esinev vaimne vägivald on karistatav.

Ülemaailmselt kannatavad lähedase inimese vägivaldse käitumise all nii mehed, naised kui ka lapsed. Teema **uudsust** väljendab asjaolu, et autorile teadaolevalt ei ole varem Sisekaitseakadeemias ja Eestis uuritud vaimse ja füüsilise vägivalda koosinemist lähisuhtes. Sisekaitseakadeemias on uuritud lähisuhtevägivalda, kuid vägivalda liikide koosinemist ei ole uuritud sügavuti. Sarnasel teemal on korraldatud mitmeid nii rahvusvahelisi kui ka riigisiseseid lähisuhtevägivalda uuringuid. 2014. aastal korraldati

Euroopa Liidu riikides uuring, mille tulemusel selgus, et 40% naisi on kannatanud vaimse vägivalda all (European Union Agency For Fundamental Rights, 2015, p. 11). 2015. aastal uuriti Eesti politsei seisukohta lähisuhtevägivalda teemal ehk millised on suurimad probleemid. Uuringu tulemustest selgus, et naiste vastu suunatud vägivalda suurim probleem on vaimne vägivald. (Proos & Pettai, 2015, lk 17)

Varasemas vaimse vägivalda teemal kirjutatud lõputöös uuriti Eestis kehtivaid seadusi seoses psüühilise vägivaldaga. Uuringus selgus, et Eestis kehtivad õigusaktid ei ole kooskõlas Istanbuli konventsiooniga. (Kender, 2013, lk 34) Varasemast küsitlusest väärub märkimist aastal 2008 ja 2009 korraldatud uuring, kus küsitleti 15–74 aastaseid inimesi, kes on olnud paarisuhtes. Uuringus selgus, et ohvrid kannatasid suhtlemise takistamise, hirmutunde tekitamise ja füüsilise vägivaldaga ähvardamise all. (Statistikaamet, 2009) Samuti sarnaneb lõputöö teemale Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi tellimisel korraldatud suhteuuring, mille tulemused avaldatakse 2023. aastal. Uuringu tulemused annavad ülevaate Eestis elavate inimeste hinnangust suhetele tööl, kodus ja mujal. (Statistikaamet, 2021)

Lähisuhtevägivalda esinemisel on silmaga nähtav ainult füüsiline vägivald ning sageli ei ole ohvrid teadlikud, et on vaimselt vägivaldses suhtes. Aja möödudes võib vaimsele vägivaldale lisanduda füüsiline vägivald. Inimeste teadlikkus vaimsest vägivaldast võib vähendada füüsilist vägivalda. Samuti võib teadlikkus hoida ära vägivaldsesse suhtesse sattumist. Aktuaalsusest ja uudsusest lähtuvalt sõnastati **uurimisprobleem** küsimusena: Kuidas ära tunda vaimselt ja füüsiliselt vägivaldset lähisuhet?

Uurimisprobleemist tulenevalt püstitati täpsustavalt kolm **uurimisküsimust**:

1. Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset lähisuhet?
2. Millised vaimsele vägivaldale iseloomulikud tunnused esinevad füüsilise vägivaldaga lähisuhtes?
3. Millised on lähisuhtevägivalda ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused?

Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada lähisuhtes vaimset vägivalda iseloomustavad tunnused ja nende koosinemine füüsilise vägivaldaga.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati kolm **uurimisülesannet**.

1. Määratleda teoreetiliste allikate põhjal vaimse vägivalda mõiste ning tunnused.
2. Analüüsida ja kirjeldada läbiviidud intervjuude põhjal lähisuhtes esinevat vaimset vägivalda.
3. Ühendada teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid inimeste teadlikkuse suurendamiseks seoses lähisuhtes esineva vaimse ja füüsilise vägivaldaga.

Lõputöö käigus viiakse läbi kvalitatiivne empiiriline uuring. Uurimismeetodi kasutamisel analüüsib ja tõlgendab uurija materjale, mis aitavad tõlgendada maailmas esinevaid probleeme (Laherand, 2008, lk 16). Andmekogumise meetod on poolstruktureeritud intervjuud, mis võimaldab uurida varjatuid valdkondi (Õunapuu, 2014, p. 170). Andmeanalüüsimeetodina rakendatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Valim on mittetõenäosuslik lumepallivalim ehk läbi esmaste intervjuueeritavate kaasati uuringusse järgnevad inimesed. (Kalmus, *et al.*, 2015) Lõputöö populatsiooni moodustavad lähisuhtes füüsilise vägivalda all kannatanud naised. Lõplik valim on kaheksa naissoost vägivalda ohvrit.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse vaimse vägivalda olemust ja definitsiooni, mõju ohvrile ning lähisuhtevägivalda põhjuseid. Teises peatükis keskendutakse empiirilisele uuringu kirjeldamisele. Välja tuuakse uuringu tulemused ning tehakse ettepanekuid lähisuhtevägivalda vähendamise ja ennetamise osas.

Soovin tänada lõputöö juhendajat Lisett Sindevat ja kaasjuhendajat Silvia Tänavat, kelle nõuannete ja juhendamise tulemusel valmis lõputöö.

1. VAIMSELT VÄGIVALDNE LÄHISUHE – ARUSAAMAD, DEFINITSIOONID JA PÕHJUSED

Esimene peatükk annab ülevaate vaimsest vägivallast, mis on üks lähisuhtevägivalda liik. Alapeatükis on kirjeldatud lähisuhtevägivalda üldiselt, vaadeldud ajalugu ning toodud võrdlus tänapäeval esinevate hoiakute ja tavadega. Ühtlasi on välja toodud, millal hakati nägema lähisuhtevägivalda kui kogu ühiskonna probleemi. Teises alapeatükis on pööratud suuremat tähelepanu vaimse vägivalla olemusele, tunnustele ja vaimse vägivalla mõjule. Kolmandas alapeatükis on välja toodud vägivaldse suhte põhjuseid.

1.1. Lähisuhtevägivalda hoiakute kujunemine

Sotsiaalteadlased on arvamisel, et lähisuhtevägivald on seotud kodu- ja suguluskokkulepetega. Samuti kultuuri ning kogukonna suhetega. Seetõttu on lähisuhtes esinev vägivald segane ja põlvkondade kaupa pikale levinud probleem (Hattery & Smith, 2020, p. 11). Euroopa riikides on lähedase inimese vastu toime pandud füüsiline ja seksuaalne vägivald karistatav, kuid lähisuhtes esinev vaimne vägivald on jäänud tahaplaanile. Ülemaailmselt on riike, kus on defineeritud vaimne vägivald ning kirjeldatud käitumisviisi eest on võimalik ka vägivallatseja vastutusele võtta. Üks neist on Ühendkuningriik, kus alates 2015. aasta detsembrist toimunud seadusmuudatuse kohaselt on kontrolliv käitumine karistatav. (Rights of Women, 2016, p. 3) Lähisuhtevägivalda liigid on sõltuvalt riigist karistatavad, kuid tegemist on võrdlemisi uue õigusvastase teoga. Käesolevas alapeatükis on kirjeldatud, kuidas on välja kujunenud tänapäevane õigussüsteem.

Lähisuhtevägivalda defineerides peab esmalt määratlema mõistet lähisuhe ning vägivald. Lähisuhtes olevad inimesed on praegused kui ka endised partnerid, vanemad, lapsed, nõod, vanavanemad ja õed-vennad, samuti inimesed, kes ei ole seaduslikult seotud, näiteks vabaabielus olevad inimesed (Meyer & Frost, 2019, p. 1). Sellest olenemata on tegemist lähisuhtega ainult juhul kui osapooled on või on olnud seotud nii füüsiliselt (Home Office, 2015, p. 6) kui ka emotsionaalselt (Albertson, 1994, p. 74). Vägivallana mõistetavat sõna seostatakse esmalt füüsilise väärkohtlemisega, mis väljendub ohvri löömisel – jala, kae või esemega. Lähisuhtevägivalda teemal peetud

aruteludes on välja toodud, et peres toimuv vägivald on nii vaimne, seksuaalne kui ka füüsiline. (Hattery & Smith, 2020, p. 6) Seetõttu saab lähisuhtevägivalda defineerida, kui lähisuhtes oleva inimese vastu suunatud vaimset või füüsilist tegevust või tegemata jätmist, mille tulemusel on ohvril füüsilised või vaimsed vigastused (Wallance, *et al.*, 2019, p. 23).

Lähisuhtevägivalla all mõistetavat käitumist on ajalooliselt käsitletud kui eraelulist mehe ja naise vahelist suhtlust (Meyer & Frost, 2019, p. 1). Tavad ning seadused ei keskendunud ega sekkunud inimeste pereellu, seda eriti keskklassi korral (Kemmer, 1984, p. 14). Lähisuhtevägivalla juhtumeid on proovitud maailmas ajalooliselt avalikustada ning osaliselt ka karistati inimesi, kes kasutasid lähedase inimese suhtes vägivalda. Esimesed teadaolevad, kohtus registreeritud, juhtumid leidsid aset Ameerika idarannikul ajavahemikus 1640–1680, sest *Massachusetts Bay Colony* käsitles naiste vastu suunatud vägivalda õigusvastase teona. Teine oluline ajaperiood oli 1874–1890 aastatel, sest siis hakati esmakordselt märkama seoseid laste ja naiste vastu suunatud vägivallas. (Pleck, 1987, p. 4) Lähisuhtevägivalla teemal ajaloolise murdepunktina käsitletav aasta oli 1962, sest ilmus artikkel "*The Battered Child Syndrome*" (Kempe, *et al.*, 1962). Artikli kiire leviku tulemusel muutus arusaam lähisuhtevägivalla mõjust (Pleck, 1987, p. 4).

Ajalooliselt käsitleti lähisuhtevägivalda kui privaatset, avalikku elu mitte mõjutavat vägivald (Albertson, 1994, p. 26). Kultuuriline hoiak seoses lähedase inimese vastu suunatud vägivalla korral oli pooltolerantne. Vägivallale viitavate tunnuste esinemisel pöörati pilk ära, kõnniti eemale või otsiti põhjused, miks vägivaldne käitumine on õigustatav. (Meyer & Frost, 2019, p. 1) Ühtlasi esines ajavahemikus 1860–1880 kohtusüsteemis kindel muster, mis väljendas, et naise ja mehe vahelist konflikti ei võetud sama tõsiselt kui kahe mehe vahelist (Haag, 1992, p. 448–450). 1860. aastal oli enamikes Ameerika Ühendriigi osariikides naiste vastu suunatud vägivald karistatav, kuid see ei hõlmanud laste vastu suunatud vägivald. Vägivallatsejaid küll karistati, kuid süüdimõistvaid otsuseid ei tehtud ohvri kaitseks, vaid kohtu maine säilitamiseks. Olenemata, et lähisuhtevägivald oli õigusvastane tegu, põhjendati ja õigustati seda üksnes naiste emotsioonidega. (Pleck, 1987, pp. 24, 88)

Sõna perevägivald, tänapäeva mõistes lähisuhtevägivald, võeti esmakordselt kasutusele 1970. aastal. Selle tulemusel laienes inimeste teadlikkus lähisuhtevägivalla teemal ja

toimused muudatused hoiakutes ja arusaamades. Samal aastal avati ka esimesed naiste varjupaigad, kus ohvritega vesteldes märkasid tugiisikud mitmeid tunnuseid, mis kokku moodustasid kontrolliva käitumise. Seetõttu kerkis esmakordselt esile kontrolliva käitumise väljend. (Stark, 2007, p. 193) Väljendiga kaasnes arusaam, et vägivald ei ole ainult füüsiline, vaid ka vaimne (Pleck, 1987, pp. 4, 18). Alates 1975. aastast hakati meedias laialdaselt kajastama lähedase inimese vastu suunatud vägivalla mõju ning tagajärgi. Artiklites kirjeldati, et probleem ei ole ainult madalamas, vaid igas sotsiaalmajanduslikus klassis. (Kemmer, 1984, p. 14) Arusaam küll levis, kuid avaliku võimu esindajad ei keskendunud õigusaktide karmistamisele või muutmisele, sest nagu 1860-ndatel, oli ka 1970-ndatel seisukoht, et vägivallas on süüdi ohver (Albertson, 1994, p. 231).

Veel umbes 70 aastat tagasi esines ühiskonnas seisukoht, et peresised verbaalsed tülid või füüsilise vägivalla kasutamised on üksnes osapoolte vahelised arusaamatused, mis ei mõjuta ohvrit ega ka ohvri lähedasi. Tänapäeval on arusaam muutunud ja lähisuhtevägivalda käsitletakse nagu iga teist vägivalla liiki (Albertson, 1994, p. 26). Lähisuhtevägivald on tunnustatud globaalseks probleemiks (Meyer & Frost, 2019, p. 1). Sotsiaalteadlased on arvamusel, et inimeste harimine ja teadlikkuse tõstmine aitab vähendada lähisuhtevägivalda, kuid ülemaailmselt puudub ühtne kokkulepe lähisuhtevägivalla määratlemisel. Määratlematus tekitab segadust ning segadus omakorda soodustab vägivalda. (Wallance, *et al.*, 2019, p. 22–24) Lähisuhtevägivalla liikide, eriti vaimse ja füüsilise vägivalla, võrdsustamine on aidanud teema poliitilistesse ja professionaalsetesse tegevuskavadesse (Stark, 2007, p. 85). Sellegipoolest esineb ühiskonnas endiselt hoiak, et lähisuhtevägivald on üksnes füüsiline. Arvamus võib tuleneda asjaolust, enamikes maailma riikides on lähisuhtevägivalla all mõistetava käitumisena üksnes füüsiline rünnak karistatav. (Singh, 2022, p. 16) Eeltoodu on ka üks mitmest, põhjusest miks vaimne vägivald, on ka kui „nähtamatut vägivalda“ (Wallance, *et al.*, 2019, p. 22).

Kodus aset leidev vägivald piirab ohvri põhiõigusi ja vägivalda kasutav inimene ei järgi seadusest tulenevaid kohustusi (Albertson, 1994, p. 27). Täna keskkonnas on inimeste teadlikkus suurenenud. Ohvrid on rohkem avatud, räägivad lähedatele, usaldusisikule või teavitavad politseid, kui nad on kannatanud või hetkel kannatavad lähisuhtevägivalla all. Olenemata teavituste arvust on siiski veel kannatanuid, kes ei

julge või ei soovi enda kannatustest avalikult rääkida. Selle tõttu on oluline, et vägivallale iseloomulike tunnuseid märgates sekkuvad politsei, naabrid, lähedased või teised avaliku võimu esindajad. (Hattery & Smith, 2020, p. 27)

Tänapäeval teadvustavad nii avaliku võimu esindajad kui ka tavakodanikud rohkem vägivalda, mis esineb omavahel intiimselt või sugulussuhtes olevate inimeste vahel (Albertson, 1994, p. 27). Ohvrid saavad avalikust sektorist varasemast rohkem abi. Seda väljendab ka ohvriabi seadus, kus on välja toodud, et vaimse vägivalla alla kannatanud inimeste toimetuleku säilimine ja parandamine on üks nende osutatavatest teenustest (Ohvriabi seadus, 2003 § 3). Avaliku võimu esindajate ja ka tavakodanike seas on hoiakud ja arusaamad võrreldes ajalooa karmistunud, sellegipoolest lähisuhtevägivalla levimus püsib (Meyer & Frost, 2019, p. 1).

Lähisuhtevägivald on esinenud mitmeid aastaid, kuid alles lähiajalooos mõisteti, et lähisuhtevägivalla mõju on ohvrile püsiv. Naiste ja laste vastu suunatud vägivallale ei pööratud tähelepanu, kuna ühiskonnas esines hoiak, et naised ja lapsed kuuluvad ja alluvad mehele. See tähendas, et ainult mehel oli õigus pereelus otsuseid vastu võtta ning kohelda oma pereliikmeid enda reeglite kohaselt. Suuremad muudatused said alguse meediast ning kodanikualgatustest, mille tagajärjel on välja kujunenud tänapäevane õigussüsteem, mis käsitleb lähedase inimese suhtes kasutatud vägivalda õigusvastase teona.

1.2. Vaimne vägivald – definitsioon ja mõju

Lähisuhtevägivalla ohvrite abistamine on keeruline, eriti juhul, kui vigastusi ei ole visuaalsel vaatlusel võimalik märgata. Vaimse vägivalla korral võivad ohvri lähedased kuulda ja näha üksnes üksikuid juhtumeid, mitte tervikpilti. Samuti ei pruugi ohver ise vaimsele vägivallale iseloomulike tunnuseid märgata. Käesolevas alapeatükis on keskendutud vaimse vägivalla detailsemale iseloomustamisele. Alapeatükis on kirjeldatud vaimsele vägivallale iseloomulike tunnuseid ja millisel määral erineb lähisuhtes arusaamatus vaimselt vägivaldsest suhtest. Ühtlasi on välja toodud vägivalla mõju ohvrile.

Lähisuhtevägivalla ohvri määratlemisel pole oluline millisest rahvusest või milliste religioosete uskumustega on inimene. Samuti ei saa ohvrit eristada soopõhiselt.

Seetõttu on oluline esmalt nimetada, et lähisuhtevägivalla ohver võib olla igäüks. (Wallance, *et al.*, 2019, p. 22) Ohver võib kannatada mitme erineva lähisuhtevägivalla liigi all. Vaimne vägivald võib esineda ilma füüsilise vägivaldata või füüsiline rünnak leiab aset aastaid hiljem. (Jacobson & Gottman, 1998, p. 159) Ohver võib ka kannatada mitme erineva vaimse vägivalla liigi all ning vägivallatseja ei pruugi alati olla ainult üks inimene (Engel, 2002, pp. 23, 73). Vaimne vägivald võib eskaleeruda füüsiliseks vägivaldaks, kuna aja möödudes tunneb vägivaldne partner, et ta ei oma enam piisavalt kontrolli ohvri valikute ja emotsioonide üle. Suurenenud viha ning kontrolli puudumine kaotab ühel või teisel osapoolel ära piiri füüsilise ja vaimse vägivalla vahel. (Loue, 2001, p. 2)

Igal vägivalla liigil on omad alaliigid, omad tunnused ning käitumismustrid, mis teevad vägivaldast vägivalla. Kõigi ühine tunnus on, et verbaalne, füüsiline või mitteverbaalne vägivaldne käitumine tekitab vigastusi. Füüsilise vägivalla korral saab ohver kehaliselt nähtavaid vigastusi, mis esmareageerijale või ohvri tuttavale annab visuaalse vihje ohvri kannatustest. Samuti saab ohver koheselt meditsiinilist abi ning halvemaid tagajärgi on võimalik ennetada. Vaimse vägivalla all kannatavatel inimestel puuduvad nähtavad välised vigastused, olenemata sellest mõjub vägivald vaimsele tervisele negatiivselt. (Loue, 2001, p. 81)

Ohvrile saab füüsiliselt viga teha ainult juhul, kui mõlemad osapooled asuvad samal territooriumil samal ajahetkel, kuid vaimset vägivalda saab jätkata ka ilma füüsilise kontaktita, sõnumite ja kõnede teel (Albertson, 1994, p. 79). Tehnoloogia areng võimaldab lähisuhtes üha enam partnerit kontrollida. Suhtlemisportaalid võimaldavad suhelda ja jälgida inimesi ilma füüsilise kontaktita. Vaimselt vägivaldsel inimesel on võimalus kontrollida partneri asukohta, saata sõnumeid, helistada korduvalt või levitada partneri tegevuse kohta valeinfot. (Hernandez, *et al.*, 2020, p. 68) Samuti on vägivaldsel partneril võimalus ohvri sotsiaalmeedia kontodes kontrollida, kellega ohver igapäevaselt suhtub ning sellest tulenevalt tekitada konflikti, mille tulemusel vähendab ohver lähedastega suhtlust (Onwumere, *et al.*, 2019, p. 2).

Inglise keeles on levinud väljendid *coercive control* ja *emotional abuse*. Esimene viitab kontrollivale käitumisele ja teine vaimsele vägivaldale. Eestis keeles on kasutusel väljendid vaimne, emotsionaalne ja psühholoogiline vägivald. Kõik väljendid hõlmavad vägivaldse iseloomuga suhtlemis- ja käitumisviise (Kriminaalpoliitika, 2012)

ehk väljendite nimetuse taga puudub sisuline vahe. Teine nimetatud inglise keelne väljend (*coercive Control*) tähendab eesti keeles kontrollivat käitumist. Cook, (1997, p. 159) defineerib kontrollivat käitumist, kui erinevate **suhtlemisviiside** kasutamist, mille eesmärk on ohvrit haavata, isoleerida, hirmutada ja domineerida. Stark (2009, p. 276) nimetab kontrolliva käitumise tunnustena:

- Partneri alavääristamine ja pidev kritiseerimine;
- Partneri jälgimine ajaliselt ja geograafiliselt;
- Liikumisvabadusele piirangute seadmine;
- Lähedastega suhtluse piiramine või keelamine;
- Hariduse omandamise piiramine.

Vaimne vägivald on **verbaalne ja mitteverbaalne** käitumine, mille eesmärk on partnerit alandada, kontrollida, hirmutada või isoleerida. Verbaalne vägivald väljendub kindlates sõnades ja fraasides, mitteverbaalne väljendub näoilmes ning kehahoiakus. Vaimsele vägivallale iseloomulikud tunnused on (Engel, 2002, p. 11–12):

- Alandamine ja kritiseerimine;
- Pidev ohvri süüdistamine ja põhjendamatute nõudmiste esitamine;
- Domineerimine, väljapressimine ja kontrolli omamine;
- Isoleerimine lähedastest;
- Emotsionaalne distants ehk mitteverbaalne tõrjuv või halvustav pilk;
- Hülgamisähvardus, partnerist pidevalt eemal olemine.

Verbaalse ja mitteverbaalse vägivalla üldised tunnused on järsud emotsionaalsed väljaütlemised ja kiired tujumuutused (Engel, 2002, p. 34) kui ka verbaalsed alavääristamised ja halvustavate nimedega nimetamised (Hattery & Smith, 2020, p. 6). Eeltoodule tuginedes saab öelda, et kontrolliva käitumise ja vaimse vägivalla tunnused on sarnased ehk kontrolliv käitumine on vaimse vägivalla kitsam käsitlus. Erinevus seisneb ajaolus, et kontrolliv käitumine on avaldub verbaalselt, kuid vaimne vägivald on nii verbaalne kui ka mitteverbaalne. Ühtlasi on erinevust märgata ka tunnuste kirjelduses. Nimelt vaimse vägivalla tunnused on üldisemad, kui kontrolliva käitumise tunnused. Käesolev töö analüüsib üldist verbaalset ja mitteverbaalset vägivallat, sellest tulenevalt kasutatakse edaspidi ainult väljendit „vaimne vägivald“.

Vaimse vägivalda kaks enim levinud tunnust on domineerimine ja väljapressimine. Domineerimine hõlmab endas sotsiaalsete suhete keelamist, ähvardamist, käskimist, aja ning liikumise piiramist ja jälgimist. Domineerivad inimesed vajavad pidevat kinnitust, et lähisuhtes vastu võetud otsused on kasulikud ainult otsuse vastu võtnud inimesele. (Snead & Babcock, 2019, p. 155) Väljapressimine on vägivaldse inimese strateegia. Eesmärk on inimest sundida tegema tegu, mis ei lähe kokku väljapressitava moraalsete piiridega. Väljapressimist iseloomustab ähvardamine lähisuhte lõpetada või piirata ohvri rahalisi vahendeid. Ühtlasi käskimine valida enda ja ohvri soovide ja plaanide vahel. Vägivaldse partneri poolne väljapressimine jätab kõrvalisele inimesele mulje, et ohver on isekas ning ei arvesta oma vägivaldse partneri soovidega. Väljapressimine on üks võimsamaid manipulatsiooni viise. (Keller, 2016, p. 700–702)

Eestis on mitmeid kohtulahendeid seoses lähisuhtes esineva füüsilise vägivalda kasutamisega. Kaasustes väljendub nii vägivalda mõju kui ka vägivaldse inimese mõtlemine. Vägivalda mõju näide on KarS § 121 lg 2 p 2 alusel kohtusse jõudnud kaasus, kus prokurör on välja toonud, et füüsilise vägivalda kasutamine isa poolt mõjutas peres kasvavaid lapsi. Lapsed pidid taluma pidevat stressi ja pinget, mis mõjutas nende õpitulemusi. (N.K kriminaalasi karistusseadustiku § 120 lg 1, § 121 lg 2 p 2, 3, 2021, p. 35) Vägivaldse inimese mõtlemise näide on süüdistatava P.L põhjendus vägivaldse käitumise kohta. P.L ütluste kohaselt oli tema vägivaldse käitumise taga arvamus, et partner peab arvestama ainult tema huvide ja tahtmistega. Vägivallatseja ise ei arvestanud ohvri emotsioonidega. (P.L kriminaalasi Viru Vangla materjalid P.L vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamiseks, 2020, p. 2)

Lähisuhte on vaimselt vägivaldne ainult juhul kui on toimunud halvasti juhitud konflikt või kontrollimatult lahendatud probleeme (Meyer & Frost, 2019, p. 11). Igapäevaselt koos elavate inimeste vahel tekivad konfliktid. Üks või mõlemad partnerid on vihased, väsinud või tunnevad, et nende emotsioonid ja soovid on jäetud tahaplaanile. Emotsioonide väljendamine ei ole vaimselt vägivaldse suhte alus. Ühe juhtumi põhjal ei ole võimalik määrata kumb osapool on vägivaldne või kas suhte üldse on vaimselt vägivaldne. Eeltoodule tuginedes on vägivaldse suhte **esimene** alus alati vähemalt ühe osapoole vägivaldne käitumine. (Engel, 2002, p. 47)

Vägivaldse partneri käitumine sarnaneb negatiivsele õpetamisele. Vägivaldne partner muudab ohvri huvid ning maailmavaate vägivaldsele partnerile sobilikuks. (Engel,

2002, p. 12) Sotsiaalteadlased on nimetanud neli enim levinud vägivaldse suhte tüüpi. Need on: situatsiooniline (*situational*), intiimne terrorism (*intimate terrorism*), vägivaldne vastupanu (*violent resistance*) ja vastastikune vägivaldne kontroll (*mutual violent control*). Kõige leebem vägivaldse suhte tüüp on situatsiooniline. See tähendab, et suhetes esinevad küll vaimsele vägivaldsele iseloomulikud tunnused, kuid tegemist ei ole järjepideva kontrolliva ja häiriva käitumisega. Kõige enam esinevat intiimset terrorismi ehk ainult üks partner käitub vägivaldselt. Vägivaldne vastupanu on kolmas vägivaldse lähisuhte tüüp. See tähendab, et üks osapool kasutab lähisuhtes vägivalda järjepidevalt, kuid teine osapool on vägivaldne ainult konflikti ajal. Hiljem võib selline lähisuhe eskaleeruda mõlemapoolseks ehk mõlemad osapooled on järjepidevalt üksteise suhtes vägivaldsed. Sellisel juhul on tegemist neljanda vägivaldse suhte tüübina. Samuti võib vastastikune vägivaldne käitumine esineda juba suhte alguses ehk vägivaldne käitumine ei pea olema tingitud eelnevalt ainult ühest osapoolest. (Raya, 2014, p. 213)

Vaimselt vägivaldse suhte **teine** oluline asjaolu on tahtlus, kuid tahtlust ja tahtmatust on keeruline eristada. Tahtlik vaimne vägivald on keerulisem, sest siis ei soovi vägivaldne inimene muutuda. Tahtmatust väljendub olukorras, kus vägivaldne inimene on küll teadlik, et käitumine võib partnerit haavata, kuid sellegipoolest ei osata teisiti enda emotsioone väljendada. Tahtmatult vägivaldne käitumine on enamasti seotud vägivaldse iseloomuga, kuid vaimselt vägivaldne inimene ei ole alati iseloomult vägivaldne. Vägivaldse iseloomu täpsem kirjeldus on leitav käesoleva töö järgnevas alapeatükis (vt käesolev töö lk 19–20). Vaimne vägivald on tahtlik, kui vägivaldse partneri käitumise eesmärk on ohvris negatiivsete emotsioonide esiletoomine või kontrollimine. Samuti võib eelnevalt lähisuhtevägivald all kannatanu iseendale lubada, et järgnevas lähisuhtes ei lase ta endaga samamoodi käituda. Selle tulemusel võib lähisuhte alla kannatanud inimene järgnevas lähisuhtes, tahtlikult vaimselt vägivaldselt käituda. (Engel, 2002, pp. 21, 22, 41, 42)

Isikuvastased kuriteod – vabaduse võtmine, jälitamine ja ahistamine on sarnased vaimsele vägivaldsele (Stark, 2007, p. 5). Erinevus seisneb juhtumite arvus ja ajalisel kestvuses. Seetõttu saab öelda, et vägivaldse suhte **kolmas** alus on järjepidevus. Kirjanduses väljendub järjepidevus subjektiivse mõistena. Subjektiivsus tuleneb sellest, kui tihedalt vägivaldne partner vaimsele vägivaldsele iseloomulike tunnuseid

kasutab. Samuti sellest, millised on ohvri emotsionaalsed piirid ehk ohver peab tundma, et partneri tegevus mõjutab ohvri enda või mõlema osapoole igapäeva elu (Stark, 2007, p. 11). Tuginedes eeltoodule võib öelda, et suhe on vaimselt vägivaldne kui vaimsele vägivaldsele iseloomulike tunnuseid kasutatakse järjepidevalt ning tegevuse eesmärk on partnerit haavata, domineerida või omada tema üle kontrolli.

Vägivald ei ole igapäevane. Sellest tulenevalt tekib ohvris tunne, et tegemist ei ole vägivaldse suhtega, kuid siiski saab vaimse vägivald ohtlikkust võrdsustada füüsilise vägivaldaga (Jacobson & Gottman, 1998, pp. 158, 178). Vaimne vägivald kestab sageli mitmeid aastaid. Mida kauem kestab vaimne vägivald seda enam tunneb lähisuhtes olev vägivaldne inimene, et ta omab kontrolli partneri üle. Aja möödudes pole vägivaldse partneri vaates kontroll piisav. Sellest tulenevalt eskaleerub ka vägivaldne käitumine, sest vägivaldne partner soovib üha enam kontrolli omada. Vaimse vägivald suurim mõju on ohvri enesehinnangule, mis väljendub ka enesesüüdistamises. Samuti võib ohvriks esineda depressioon, millega kaasneb motivatsiooni puudumine, segadus, keskendumisraskused. Suhtes esinevad negatiivsed emotsioonid, kurbus, viha ja ärevus, kuid alateadlikult, tulenevalt lapsepõlvest, on vägivaldses suhtes mugavam olla. (Engel, 2002, pp. 93, 221)

Lähisuhtevägivald on laiemas mõttes kahjulik kogu ühiskonna arengule (Noam & Ficher, 1996, p. 211). Meeste vastu suunatud vägivalda tuleb võtta samal tõsiselt kui naiste vastu suunatud vägivalda, seda nii mehe kui ka naise vaimse ja füüsilise tervise pärast. Meeste enesetapud, alkoholismi ja tööpuudused võivad olla tingitud lähisuhtevägivaldast. Samuti võib mehe suhtes vaimset vägivalda kasutanud naine võib sattuda füüsilise vägivalda ohvriks. (Cook, 1997, pp. 25, 87). Vägivaldses suhtes olevad inimesed ei räägi vägivaldast, kuna nad on arvamusel, et on kaaslase käitumises ise süüdi. (Reich, *et al.*, 2015, p. 1496) Ohvri arvamust mõjutab ühiskonna hoiak. Üheks selliseks hoiakuks on uskumus, et vägivalda ei olnud, sest ohver ei lõpetanud lähisuhtet esimeste vägivaldsele viitavate tunnuste ilmnemisel. (Albertson, 1994, p. 78)

Füüsiline vägivald on märgatav, mille avastamisel ei pea lähedased ega ka ohver märkama muudatusi käitumises. Füüsiline vägivald on nähtav väliste vigastustena, kuid vaimse vägivald korral peab märkama mitmeid erinevaid aspekte. Seetõttu on vajalik teada täpselt, mis teeb lähisuhtest vaimselt vägivaldse suhte. Ühtselt sõnastades vaimset

vägivalda võib nimetada, et see on pikaajaline erinevate käitumis- ja tegutsemisviiside kasutamine, millel on mõju ohvri vaimsele ja füüsilisele tervisele.

1.3. Lähisuhtevägivalda põhjused – ohver ja vägivaldaja

Käesolevas peatükis on keskendunud vägivaldsele käitumise põhjustele. Samuti ajaolule, miks ohver satub ja jääb ohvriks. Alapeatükis on nimetatud mitmeid ohvri ja vägivaldse käitumise tegureid, mis tulenevad nii inimesest endast kui ka keskkonnast kus inimene asub.

Vaimne vägivald lähisuhtes on seotud hoiakute ja igapäevaste tegevustega (Cook, 1997, p. 11). Lähisuhtevägivalda soodustavad mitmed erinevad tegurid. Ülemaailmselt on mitmeid kordi uuritud lähisuhtevägivalda soodustavaid tegureid, kuid nii kompleksel teemal ei ole leitud ühtset vastust. (Wallance, *et al.*, 2019, p. 32). Engel (2002, p. 57) on arvamisel, et vaimset vägivalda soodustab vägivaldne iseloom, mis on tingitud lapsepõlve mõjudest. Cook (1997, p. 85) on välja toonud, et mees jääb vägivaldsesse suhtesse või langeb vägivalda ohvriks, kuna vägivaldast rääkides tunneb end läbikukkununa. Stark (2007, p. 114) omakorda väljendas, et naised kannatavad lähisuhtevägivalda all, sest sõltuvad majanduslikult või emotsionaalselt meestest. Brown, *et al* (2010, p. 280) on ütlenud, et lähisuhtevägivalda soodustab ühiskonna seisukoht lähisuhtest ehk mehe roll on olla domineerivam pool ning naise roll on alluda kaaslase soovidele.

Lähisuhtevägivalda soodustab ohvri enda mõtlemisviis. Hetk, mil ohver mõistab, et partner on vägivaldne, ei suuda ta suhet lõpetada. Esimene põhjus, miks ei lõpetata vägivaldset suhet, on ohvri arvamus, et lähisuhte jooksul vägivaldne partner muutub. Enamik ohvrid õigustavad või tunnevad ennast süüdi vägivaldse partneri käitumises. Teine lähisuhtevägivalda soodustav tegur on arvamus, et ohver on vägivaldse partneri käitumises süüdi. Kolmas on hirm, mis väljendub mitmes erinevas teguris. Näiteks üksindustunne, hirm muutuda ise vägivaldseks või sattuda majanduslikesse raskustesse. Samuti ühiste laste olemasolul ei soovita lapsi kasvatada eraldi kodudes. Ohvrid väldivad hirmust tingitud emotsionaalselt keerulisi vestlusi vägivaldse partneriga. Vältimine võib aja möödudes ühe või teise osapoole muuta vägivaldseks. Sarnaselt vägivaldsesse suhtesse sattumisega on ka vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjuste taga ohvri enda mõtteviisis. (Engel, 2002, p. 94–95)

Meestel ja naistel on erinevad põhjused, miks nad kasutavad partneri suhtes vägivalda. Lähisuhtevägivalda juhtumite ilmnemisel eeldatakse, et naine kasutab mehe suhtes vaimset vägivalda ning mees naise suhtes füüsilist vägivalda (Cook, 1997, p. 1). Nimetatud stereotüübid on esinenud maailmas aastaid (Stark, 2007, p. 193). Olenemata, et vägivaldse käitumise põhjused on erinevad satuvad ja jäävad mehed ning naised vägivaldsesse suhtesse samadel põhjustel. Olenemata, milline vägivalda liik suhtes esineb. (Cook, 1997, p. 60) Statistikas kajastub, et lähisuhtevägivalda all kannatavad ülekaalukalt just naised (Meyer & Frost, 2019, p. 1). Statistika võib põhineda tõsiasjal, et mehed teavitavad lähisuhtevägivalda juhtumist vähem kui naised. Teavituste vähene arv võib olla kujunenud asjaolust, et meeste vastu suunatud vägivald ei ole meedias nii laialdaselt kajastatud, kui naiste vastu suunatud vägivald. (Gold & Pitariu, 2004, p. 161)

Täiskasvanud inimene, kellel on madal enesehinnang, valib endale partneri, kes peegeldab tema enda minapilti. Alateadlikult või teadlikult tunneb inimene, et ta ei vääri hoolitsust ja armastust. Suhet ei lõpetata kuna hirm üksi olemise ees on suurem, kui lähisuhtes igapäevane kurbus ja partneri tegevuse kartmine. Ohvritel esineb arvamus, et nad on nõrgad ning vallalistena ei saada seetõttu hakkama. Üksi olemine tekitab ebamugavust, seda eriti inimestes, keda on lapsepõlves järjepidevalt üksi jäetud. Vägivaldsest suhtest väljumine toob kaasa asjaolu, et mõnda aega peab inimene elama ilma kaaslaseta. Selline olukord tekitab madala enesehinnanguga inimeses negatiivse tunde, mis väljendub mõttes, et ilma partnerita ei ole ta mitte keegi. Vägivaldse suhte ohver, kes saab aru, et ta on vägivaldses suhtes ei suuda leppida tõsiasjaga, et nad lasevad endaga nii käituda. Ohvrile on see piinlik ja tekitab negatiivseid tundeid. (Engel, 2002, p. 89–93)

Inimese käitumine on keeruline. Seetõttu ei ole võimalik kindlalt öelda põhjuseid, miks inimene hakkab vägivaldselt käituma. Vägivaldne käitumis- ja tegutsemisviis võib olla mitme erineva inimest mõjutava teguri tulemus. Esimene ja suurim mõju on lapsepõlves kogetud sündmused (vt ka käesolev töö lk 20–21). Vägivaldse käitumise põhjusena saab nimetada ka konflikti sõltuvust või kuritahtliku iseloomu. Konflikti sõltuvus väljendub olukorras, kus inimene vajab igapäevaselt pingelist olukorda. Samuti võib põhjus olla madalas enesehinnangus ja kõrges stressitasemes. Ühtlasi on levinud vägivaldse käitumise põhjus emotsionaalne stress, mis on tekkinud hirmust üksi jäämise ees. Samuti on levinud asjaolu, et vägivaldne partner peab tundma iga

päev, et tal on õigus. (Engel, 2002, pp. 124, 221) Isikuomadustega seotud põhjuseid on kaks. Esimene on nartsissism, mida iseloomustab teiste isikute alavääristamine, et ennast üle väärtustada (Brown, *et al.*, 2010, p. 286). Teine on kuritahtlik iseloom, mis soodustab partneri suhtes vägivaldset käitumist. Kuritahtlik iseloom väljendub (Engel, 2002, p. 57):

- Pidevas teiste süüdistamises;
- Pidevates üliemotsionaalsetes reaktsioonides;
- Vajaduses näha, kuidas partneril või kolmandal inimesel on emotsionaalselt keeruline;
- Pidevas vajaduses kontrollida ja domineerida;
- Ülemäärase austuse vajamine, ilma lähedast inimest austamata.

Ühiskond on loonud kindlad rollid, mis jätavad meeste emotsionaalsed vajadused tahaplaanile (Gold & Pitariu, 2004, p. 182). Vägivaldses keskkonnas kasvanud mehed tunnevad ennast edukalt, kui omavad kontrolli partneri üle (Stark, 2007, p. 3). Tahtlikult vägivaldne mees võib konflikti käigus kõlada vihase ja närvilisena, kuid mitme uuringu tulemusel on selgunud, et konflikt rahustab vägivaldses keskkonnas kasvanud meest. Rahunemine väljendus südamelöökide alanemises. (Jacobson & Gottman, 1998, p. 28) Lähisuhe, milles esineb üksik vaimsele vägivallale iseloomulik tunnus, võib muutuda vaimselt vägivaldseks suhteks juhul kui naine väljendab soovi lähisuhe lõpetada (Albertson, 1994, p. 79), sest mehel on hirm jääda üksi (Stark, 2007, p. 3). Hirmust tulenevalt tekib mehel emotsionaalne ülekoormus, millega kaasneb vägivaldne käitumine (Brown, *et al.*, 2010, p. 287). Samuti võib mehe käitumine muutuda vägivaldseks, kui naine rasestub. Alates rasestumisest on naise igapäeva elus veel keegi ja mees on sunnitud naise tähelepanu jagama lapsega. Lapseootel naise kontrollimine vägivaldse partneri poolt võib väljenduda olukorras, kus partner arvestas ainult enda vajadustega. See tähendab, et broneeris enda vajaduste põhiselt arsti visiidi aegu. Samuti olukorras, kus ainult vägivaldne partner suhtles visiidi ajal arstiga. (Buchanan & Humphreys, 2021, p. 329)

Inimeste käitumine täiskasvanueas peegeldab nende kogemusi lapsepõlves (Bancroft, *et al.*, 2012, p. 87). Vanemate lahutuse korral, millega kaasneb lapse füüsiline ja vaimne hülgamine, otsib laps lähedust ja tuge mujalt (Brown, *et al.*, 2010, p. 281). Lapse pidev hooletusse jätmine manipuleerib lapse emotsioonidega. Lapsel tekib tähelepanuvajadus

ja suundumus võtta teiste sõnu liiga isiklikult ja negatiivselt, isegi kui öeldud laused või sõnad ei olnud negatiivsed. Hooletusse jätmine tekitab lapses tunde, et tema tunded ja soovid pole olulised. Partneri pidev halvustamine on väga kritiseeriva vanemaga kasvanud inimesele iseloomulik suhtlemisviis. Armukadedus omakorda on omastava vanemaga kasvanud inimesele iseloomulik käitumisviis. (Engel, 2002, p. 66–67)

Olenemata ühiskonna ja lapsepõlve mõjudest on täiskasvanud inimesel võimalus valida endale kaaslane, kuid lapse valikud sõltuvad vanematest. Täiskasvanud ohvril on võimalus abi otsida ning väljuda vägivaldsest suhtest, kuid lapsel puudub lahkumisvõimalus ilma täiskasvanu abita. Ohvrid ei ole sageli ise teadlikult, et tegemist on vaimselt vägivaldse suhtega, seetõttu on oluline, et sõbrad, tuttavad, politsei ja meditsiinitöötajad märkavad, abistavad või räägivad politseile nähtust (Home Office, 2015, p. 10).

Esimeses peatükis anti ülevaade, millal muutub lähisuhe just vaimselt vägivaldseks ja millised on vaimsele vägivaldsele iseloomulikud käitumisviisid. Samuti toodi välja, mis põhjustel inimesed on vägivaldsed ning kuidas vägivald mõjutab ohvrit ja ohvri lähedasi. Kolmandana nimetati põhjuseid miks inimesed jäävad või satuvad vägivaldsesse suhtesse.

2. EMPIIRILINE UURING

Lõputöö teine peatükk annab ülevaate empiirilisest uuringust. Alapeatükkides on kirjeldatud uuringu metoodikat, valimit, uuringu tulemusi, tehtud ettepanekuid ja järeldusi. Uuringu teostamisel lähtuti töö eesmärgist ja püstitatud uurimisküsimustest. Poolstruktureeritud intervjuude läbiviimisega otsiti vastuseid kõigile kolmele uurimisküsimusele: Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset suhet?; Millised vaimsele vägivaldale iseloomulikud käitumisviisid esinevad füüsilise vägivaldaga lähisuhtes?; Millised on lähisuhtevägivalla ohvriks langemise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused?

2.1 Uuringu metoodika

Lõputöö **uurimismeetod** on kvalitatiivne uuring, mille vältel uurija analüüsib ja tõlgendab materjale, mis aitavad maailma vähem tuntud asjaolusid nähtavaks teha (Laherand, 2008, lk 16). Kvalitatiivses uurimistöös on lähtekoht tegeliku elu kirjeldamine (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 152), milles on keskendunud indiviidide seasmistele ja sotsiaalsetele nähtustele (Õunapuu, 2004, lk 59).

Töö **uurimisstrateegia** on juhtumiuuring, mis kuulub kvalitatiivse strateegia alla (Creswell, 2009, p. 207). Uuritavad juhtumid on aset leidnud ühe või mitme indiviidiga kindlal ajaperioodil (Creswell, 2009, p. 207). Juhtumiuuringus keskendutakse sündmuse detailsele ja terviklikule tundmaõppimisele. Oluline on rakendada juhtumiuuringut, kuna uuringuga otsitakse vastuseid keerulistele sotsiaalsetele nähtustele. (Yin, 2009, p. 30)

Andmekogumismeetodina rakendatakse poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab isikutega vesteldes koguda andmeid ja uurida tundlike teemasid, mis annavad võimaluse uurimisega jõuda varjutumasse valdkonda (Õunapuu, 2015, lk 170). Intervjuude tegemiseks moodustati kava, mis lähtub lõputöö eesmärgist ja uurimisprobleemist. Vajadusel küsiti täiendavaid küsimusi.

Andmeanalüüsimeetodina rakendatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Sisuanalüüsi eesmärk on märgata juhtumites esinevaid mustreid. See tähendab, et läbiviidud intervjuude analüüsimise eesmärk on mõista inimeste kogemuste tervikpilti. (Kalmus, *et al.*, 2015)

2.2. Valimi kirjeldus ja intervjuude läbiviimine

Uuringu populatsiooni moodustavad inimesed, kes kannatavad või on kannatanud lähisuhtes füüsilise vägivalla all. Uurimiseesmärgil eraldati populatsioonist osa ning moodustati valim (Õunapuu, 2014, lk 147). Valimi koostamisel rakendati mittetõenäosusliku **lumepalli valimit** (Kalmus, *et al.*, 2015). Suurem osa lähisuhtevägivalla ohvritest ei soovi võõrale inimesele avalikult rääkida, et nad on kannatanud lähisuhtevägivalla all. Seetõttu võeti lähisuhtevägivalla ohvrite leidmiseks esmalt ühendust tugikeskustega. Tugikeskuse abil saadi esmase nelja intervjueeritava kontaktid. Läbi esmaste inimeste kaasati järgnevad. Lõpliku valimi moodustas kaheksa naissoost inimest, kes on kannatanud lähisuhtes füüsilise vägivalla all.

Lõputöös ei avaldata isikuandmeid, sest uuringus uuritakse sotsiaalseid ja isiklikke kogemusi (Laherand, 2008, lk 20). Intervjueeritavatega kohtuti ajavahemikus 16.02.2022–12.03.2022. Intervjuu keskmine pikkus oli 32 minutit. Vastavalt intervjueeritava soovile toimus kaheksast intervjuust kaks läbi veebi, kasutades Skype rakendust ning kuuega kohtuti füüsiliselt nende enda valitud asukohas. Lõputöös on anonüümsus tagatud nime muutmise teel. See tähendab, et intervjueeritava nimi on asendatud läbiviidud intervjuu järjekorra numbriga (vt tabel 1).

Tabel 1. Intervjuu parameetrid (autori koostatud)

Intervjueeritav	Läbiviimise kuupäev	Intervjuu kestvus	Asukoht
Intervjuu 1	16.02.2022	00:34:08	Pärnu
Intervjuu 2	17.02.2022	00:32:46	Tallinn
Intervjuu 3	20.02.2022	00:42:57	Pärnu
Intervjuu 4	25.02.2022	00:34:17	Tallinn
Intervjuu 5	28.02.2022	00:25:12	Pärnu
Intervjuu 6	03.02.2022	00:52:20	Tallinn
Intervjuu 7	10.03.2022	00:14:36	Tallinn
Intervjuu 8	12.03.2022	00:24:19	Tallinn

Intervjuu algas sissejuhatusega ning enesetutvustusega. Samuti tutvustati lõputöö eesmärki ja intervjuu käiku. Intervjuus osalenud inimestele selgitati, et lõputöös ei

avaldata isikuandmeid, kuid nende öeldud lauseid võidakse tsiteerida töös. Samuti selgitati, et intervjueeritavad ei ole kohustatud rääkima detailidest ning võivad intervjuu katkestada. Küsimuste koostamisel võeti arvesse lõputöö eesmärk ja uurimisküsimusi (vt tabel 2). Tulenevalt inimeste vastustest küsiti vajadusel lisaküsimusi, et saada võimalikult terviklik arusaam ohvri läbielastust. Sissejuhatavate küsimustena küsiti demograafilisi andmeid. Intervjueeritavate vanus jäi vahemikku 26–48 aastat. Rahvuselt oli esindatud seitse eestlast ja üks poolakas. Haridustasemelt kõige madalam keskharidus ja kõrgem oli magistriharidus. Valimisse kaasatud inimeste perekonnaseisud olid varieeruvad: lahutatud, uuesti abiellunud, üksikvanemad ning vabaabielus. Vägivaldse partneriga kooselu kestvus jäi ajavahemikku 2–15 aastat. Vägivaldse partneri haridustasemelt oli madalam põhiharidus ja kõrgem kõrgharidus (vt lisa 2). Intervjuu sissejuhatus ja kõik küsimused on leitavad lisana „Uurimisinstrument“ (vt lisa 1).

Tabel 2. Uurimisküsimuste seos intervjuu küsimusega (autori koostatud)

Uurimisküsimus	Intervjuu küsimus
Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset suhet?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldage milline oli Teie lähisuhe? 2. Milline lähisuhtevägivalla liik esines esimesena?
Millised vaimsele vägivaldale iseloomulikud tunnused esinevad füüsilise vägivaldaga lähisuhtes?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Millal sattusite esmakordselt füüsilise vägivalla ohvriks? 2. Kirjeldage, milles väljendus vaimne vägivald lähisuhtes enne ja peale füüsilist rünnakut? 3. Eelnevalt kirjeldasite kaaslase poolset vaimset vägivalda, milline oli Teie käitumine konfliktide käigus? 4. Kirjeldage, milline oli suhtlus peale lähisuhte lõpetamist?
Millised on lähisuhtevägivalla ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mis aitas Teil lähisuhte lõpetada? 2. Kuidas mõjutas lähisuhe Teie enesetunnet? 3. Kuidas Te iseloomustaks vägivalda suhte alguses ja suhte lõppfaasis? 4. Mis Teie arvates põhjustas partneri vägivaldset käitumist?

Intervjuud salvestati mobiiltelefonis oleva helisalvestise programmiga. Seejärel helifailid transkribeeriti ning transkribeeritud failid analüüsiti. Moodustati kategooriad ja koodid. Transkribeerimisel kasutati veebipõhist kõnetuvastust „*Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*“ (Alumäe & Tilk, 2018, p. 1).

2.3. Intervjuu tulemuste analüüs

Käeolevas alapeatükis on kirjeldatud poolstruktureeritud intervjuude analüüsimisel saadud tulemusi. Tulemused tuginevad intervjuueeritavate vastustel, milles kujunesid välja kategooriad ja koodid. Alapeatükk annab ülevaate kategooriatest ja koodidest. Kodeerimise käigus tõusis esile neli olulist kategooriat. Kõik kategooriad ja koodid koos sageduste ja allikatega on leitavad koodipuus, mis on esitatud tabelina (vt lisa 3).

2.3.1. Vaimne ja füüsiline vägivald

Alapeatükis on analüüsitud kahte esimest kategooriat. Kategooriad annavad vastuse uurimisküsimusele: Millised vaimsele vägivaldale iseloomulikud käitumisviisid esinevad füüsilise vägivaldaga lähisuhtes? Esimeses kategoorias on kirjeldatud verbaalseid ja mitteverbaalseid vägivaldseid tunnuseid. Teises kategoorias on kirjeldatud füüsilisele vägivaldale iseloomulike tegevusi.

Kategoorias „**Vaimne vägivald**“ kujunesid välja mitmed olulised tegurid, mis iseloomustavad vaimselt vägivaldset suhet (vt tabel 3). Analüüsides selgus, et vaimne vägivald on nii verbaalne kui ka mitteverbaalne. Verbaalset vägivalda iseloomustavad tunnuseid esines rohkem, kui mitteverbaalseid tunnused.

Tabel 3. Vaimne vägivald (autori koostatud)

1. Kategooria „Vaimne vägivald“
Kood 1 Kontrolliv käitumine
Kood 2 Armukadedus
Kood 3 Süüdistamine ja alandamine
Kood 4 Emotsioonidega mitte arvestamine
Kood 5 Isoleerimine lähedastest
Kood 6 Ignoreerimine
Kood 7 Majanduslik kontroll

Kõige sagedamini esinevad tegurid olid: kontrolliv käitumine (kood 1), armukadedus (kood 2) ja süüdistamine ja alandamine (kood 3). Vaimset vägivalda iseloomustavaid tunnuseid oli kokku kaheksa, millest mitte ükski tunnus ei esinenud kõigis kaheksas intervjuus (vt lisa 3). Uuringus selgus, et lähisuhtes esines samaaegselt mitmeid vaimsele vägivallale iseloomulike tunnused. See näitab, et iga lähisuhe on erinev ja vaimselt vägivaldne saab olla mitmel erineval moel.

Esimene suurim tegur oli **kontrolliv käitumine** (kood 1), mida esines seitsmes intervjuus 29 korda. Vabaduse piiramine väljendus olukordades, kus ohver kodust väljudes oli sunnitud pidevalt jälgima telefoni, et koheselt vastata partneri sõnumitele. Juhul kui ohver ei vastanud piisavalt kiirelt tekitas vägivaldne partner konflikti. Kontrolliv käitumine väljendus enamasti jälitamises. Lähisuhtes jälitamist teostati nii füüsiliselt kui ka tehnoloogia abiga. Tehnoloogia abil jälitamine toimus GPS-seadmetega kui ka telefoni asukoha jälgimisega, füüsiline jälitamine hakkas esinema enamasti olukorras kus lähisuhe oli lõppenud, kuid mõnel juhul ka suhte vältel. Suhte vältel esinenud jälitamise näitena saab välja tuua intervjuueritava lauses: „*Ma ei võinud kuskile minna ilma tema nõusolekuta. Ta lihtsalt kontrollis, kellega ma suhtlen*“ (Int 7, 2022). Eestis on peale lähisuhte lõppu jälitamine ehk ahistav jälitamine karistatav (Karistusseadustik, 2001, p. § 157³). Uuringus selgus, et vaimse vägivalda käitumisviis–jälitamine, jätkus nii füüsiliselt kui ka vaimselt peale kooselu lõpetamist. Endine partner oli olnud pidevalt ohvri maja ees, lähedaste maja ees või külastas samal kellaajal sama poodi, mis ohver. Näiteks „*Ma käisin poes, bussipeatuses, ootasin bussi, siis ta lihtsalt käis mul kõrval ja mida iganes tal siis halvasti öelda oli, ta ütles*“ (Int 3, 2022).

Kaheksast intervjuust seitsmes esines **armukadedust** (kood 2). Armukadeduse väljendamine esineb sageli koos teiste vaimsele vägivallale iseloomulike tunnustega. „*Istus minu töö juures, sest ma äkki suhtlen seal mõne mehega*“ (Int 1, 2022) ja „*Ma ei tohtinud tööl ja koolis käia, kuna seal võisin teiste meestega suhelda*“ (Int 5, 2022), on näited nii armukadedusest kui ka kontrollivast käitumisest. Ilma teiste vaimsele vägivallale iseloomulike tunnusteta väljendus armukadedus pikemal perioodil. Vägivaldne partner väljendas peaaegu, et igapäev ennast erinevate lausetega, mille varjatud küljeks oli armukadedus. „*Partner pani rõhku sellele, et ma pean tõestama, et käitun hästi ja alles siis ta saab mind usaldada*“ (Int 3, 2022).

Vägivaldses suhtes võib vägivaldne partner ausat ja avatud suhtlust takistada, kasutades selleks erinevaid tehnikaid. Intervjuude põhjal võib ühe sellise taktikana nimetada arutelu kunstlikku takistamist. Seetõttu oli kolmas enim esinenud tegur **süüdistamine ja alandamine** (kood 3), mis väljendus viies intervjuus 24 korda. Süüdistamised väljendusid suuremal määral lausetes, kus põhisoõnad olid „ettekujutamine“ ja „loll“. Näiteks ütles intervjuueeritav, et vägivaldne partner väljendas end pidevalt lausega: „*Sa oled loll ja kujutad endale ette*“ (Int 1, 2022). Sellist väljendit kasutati peamiselt olukorras, kus ohver soovis saada vastuseid enda küsimustele seoses lähisuhtega. Vägivaldne partner süüdistas ohvrit ka üldsusele tuntavates elementaarsetes asjades. Näiteks telefoni aku tühjenemine või ootamatult pikemaks muutunud tööpäev. „*Ükspäev mul läks tööl kauem ja töö iseloom on selline, et ei saanud helistada, kuid koju minnes ta karjus mu peale, et ma ei helistanud ja ei teatanud. Ütles veel, et mina olen süüdi, et ta pidi ise poes käima, sest ma olin lubanud käia*“ (Int 5, 2022).

Järgnev uuringus selgunud oluline tegur oli **emotsioonide ja vajadustega mitte arvestamine** (kood 4). Kõigist läbiviidud intervjuudest esines tegur kuues intervjuus ja esinemissagedus oli 22 korda. Emotsioonidega mitte arvestamine väljendus olukordades, kus partner väljendas kurbust või rõõmu. Vägivallatseja näitas verbaalselt või mitteverbaalselt, et ohvri emotsioonid ei ole olulised. Ühes läbi viidud intervjuus väljendas intervjuueeritav end lausega: „*Suhte vältel sisemiselt minu vajadustele ei vastatud ja ma surusin ennast alla*“, samas intervjuus väljendati ennast ka lausega: „*Tegin kõik, et vägivaldse partneri meele järgi olla*“ (Int 3, 2022). Teises intervjuus väljendati ennast lausega: „*Elasin tema emotsioonide järgi*“ (Int 5, 2022). Intervjuueeritavate sõnade kohaselt olid nad suhte vältel arvamusel, et stabiilse lähisuhte alus on partneri emotsioonide ja soovide järgi elamine, ennast seejuures ära unustades.

Enamiku intervjuueeritavate arvamusel kohaselt oli vägivaldse partneri käitumise taga seisukoht, et ainult vägivaldaga on võimalik ära hoida lähisuhte lõppemist. Kuue intervjuueeritava sõnade kohaselt partner **isoleeris** neid **lähedastest** (kood 5). Isoleerimine leidis aset nii ohvrile teadlikult kui ka teadmatult. Teadlikus väljendus olukordades, kus partner väljendas selgelt, et ohver ei tohi kohtuda lähedastega. „*Ma ei tohtinud oma sõbrannadele või emale helistada, ilma, et tema kõrval oleks*“ (Int 3, 2022). Teadmatu isoleerimine väljendus olukorras, kus vägivallatseja käitus seltskonnas ebaviisakalt või koju naastes tekitas ohvriga konflikti. „*Minu sõbrad*

hakkasid siis ära kaduma, sest ma olin väsinud sellest, et iga kord, kui ma lähen kuskile välja sõbrannaga, siis selles järgneb suur skandaal. Lõpuks loobusin, sest nii tundus rahulikum“ (Int 1, 2022). Ohvrile teadmatu isoleerimine väljendus veel olukordades, kus suhte alguses partner väljendas soovi pidevalt koos olla ning hiljem vahetus pidev koosolemise soov argumentidega. „Alguses ta ütles mulle koguaeg, et ära mine sõpradega välja, oleme täna kahekesi koos. Hiljem kui tahtsin sõbrannadega peole või kohvikusse minna, siis ta muutus väga armukadedaks või ütles, et ta ei taha üksi kodus olla, et ma siis peaks ka jääma. Sama oli ka perega kohtumisel“ (Int 5, 2022).

Kõige vähem esines **majandusliku kontrolli** (kood 6) ja **ignoreerimist** (kood 7). Majanduslik kontroll esines enamasti olukorras, kus ohver ei võinud enda teenitud raha eest endale meelepäraseid asju osta. Majandusliku kontrolli vähene esinemine võis tuleneda asjaolust, et enamikel ohvritel oli püsiv sissetulek, kuid partneril see puudus (vt käesolev lk 34–35). See tähendab, et vägivaldsel partneril ei olnud võimalust ohvri oste piirata. Ignoreerimine on mitteverbaalne vaimse vägivalla liik. Teises intervjuus selgus, et ohver oli 10 aastat vaimselt vägivaldses lähisuhtes, kus esines kõige enam ignoreerimist. „Mina hakkasin mingil teemal rääkima, teema teda ei huvitanud“ (Int 2, 2022). Ohver tundis peaaegu igapäevaselt, et tema partner ei kuula või ei soovi temaga suhelda. Selline lähisuhe mõjus ohvrile negatiivselt. Lähisuhtevägivalla mõjust koos vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjustega on täpsemalt kirjeldatud kolmandas kategoorias (vt käesolev töö lk 31–33).

Teises kategoorias on kirjeldatud füüsilist vägivalda. Samuti ka füüsiliselt vägivaldseid tegevusi, millega ei kaasnenud ohvrile valu. See tähendab, et partneri eesmärk oli ohvrit haavata, kuid see ei õnnestunud. Teine tähendus väljendub asjaolus, et füüsiliselt vägivaldne käitumine oli minimaalne, et isegi kui ohver tundis hetkeks valu, ei osatud ette näha, et käitumine eskaleerub. Teise kategooria kirjelduses on nimetatud ka, millistes olukordades saab rääkida vaimse ja füüsilise vägivalla koosinesinemisest.

Uuringusse kaasati lähisuhtevägivalla ohvrid, kes kannatasid igasuguse füüsiliselt vägivaldselt tõlgendatava käitumise all. See tähendab kõiki füüsilisi tegevusi, mis võisid objektiivsele kõrval seisvale inimesele jätta mulje, et ohver võib tegevuse tagajärjel saada vaimseid või füüsilisi vigastusi. **Füüsilise vägivalla** (tabel 4) kategooria on kujunenud teoorias käsitletud lähisuhtevägivalla definitsioonil (vt käesolev töö lk 10).

Tabel 4. Füüsiline vägivald (autori koostatud)

2. Kategooria „Füüsiline vägivald“
Kood 1 Füüsiline vägivald algab hiljem
Kood 2 Esemete lõhkumine
Kood 3 Füüsiliselt kinnihoidmine
Kood 4 Vägivallale viitavad tunnused
Kood 5 Löömine

Füüsilise vägivalla kategooria esimene oluline tegur on asjaolu, et **füüsiline vägivald algab hiljem** (kood 1). Kaheksast intervjuust kuues selgus, et füüsilisele vägivallale eelnes vaimne vägivald. Intervjuude põhjal selgus, et kõige varem algas lähisuhtes füüsiline vägivald, kui lähisuhe oli kestnud kaks kuud. Kõige hiljem, kui suhe partneriga oli kestnud kuus kuud. Esimese füüsilise vägivalla kasutamise juhtumid on välja toodud kategooria neljanda teguri all (vt käesolev lk 30). Ühes läbiviidud intervjuus selgus, et suhte alguses esines füüsilise vägivallana tõlgendatav käitumine, kuid füüsiline vägivald ei eskaleerunud vaid lõppes. „*Tõuklemine tekkis ikkagi ka suht alguses, need olid sellised kerged müksamised. Ajapikku, tegelikult see isegi kadus ära, sellepärast et mingil hetkel, ma ütlesin talle, kuid see süvendas vaimset poolt*“ (Int 2, 2022). Kaheksast intervjuueeritavast üks ütles, et füüsiline vägivald esines enne vaimset vägivalda. Ohver ei soovinud olukorda rohkem täpsustada. „Füüsiline vägivald algab hiljem“ on oluline tegur, mis väljendab füüsilise ja vaimse vägivalla koosinemist alates suhte algusest, kuni suhte lõppemiseni.

Teine oluline tegur oli „**Esemete lõhkumine**“ (kood 2). Nimetatud tegurit esines viies intervjuus. Uuringus selgus, et vägivaldne partner lõhkus nii ohvri kui ka vägivallatseja tehnikavahendeid. Samuti viskas ohvri suunas erinevaid esemeid, eesmärgiga tabada ohvrit. Üks intervjuueeritav ütles: „*Viskas minu suunas esemeid ja lõhkus minu telefoni*“ (Int 6, 2022). Intervjuudes selgus, et partner lõhkus rohkem just enda tehnikavahendeid ning hiljem süüdistas selles ohvrit. „*Kui sa normaalselt käituks, siis ma ei peaks oma arvutit lõhkuma*“ (Int 5, 2022). See on järjekordne näide, kuidas laiemalt vaadates vaimne ja füüsiline vägivald koosinevad lähisuhtes.

Kolmas oluline tegur oli „**Füüsiliselt kinni hoidmine**“ (kood 3), mis väljendus enamasti olukorras, kus ohvril ei lubatud kodust lahkuda. Lahkumist keelati nii sõnade kui ka füüsilise tegevusega. Ohvrid töid mitmeid näiteid, milles ei saa rääkida vaimsest

vägivallast, kuid tegevust ei saa ka karistusõiguslikus mõttes füüsilise vägivalla alla liigitada. Uuringus selgus, et tegemist on füüsilise tegevusega, millel tagamõte on tekitada ohvrile vaimseid või füüsilisi vigastusi. Täpsem kirjeldus on leitav teooriast ja kategooria esimeses lõigus (vt käesolev töö lk 10, 28). Näiteks seisti füüsiliselt ukse ees, võeti ära sõiduki võtmed, keerati välisuks lukku ja uksevõti peideti ära. Ühes intervjuus selgus, et vägivaldne partner seisis ukse ees, hoidis ohvri käest kinni ja kordas lauset: „*Kui sa minema lähed, siis tapan ennast ära*“ (Int 5, 2022). Selline olukord väljendab ühe konflikti vältel manipuleerimist koos füüsilise vägivallaga.

Füüsilise vägivalla kategoorias selgus, et esimesed füüsilisele **vägivallale viitavad tunnused** (kood 4) esinesid juba lähisuhte alguses. Vägivallale viitavad tunnused olid enamasti juba eelnevalt mainitud tegurid: tõukamine, esemete lõhkumine, pigistamine, kinni hoidmine. Esimese füüsilise tegevuse tulemusel ohvrid ei tundnud valu. Seetõttu ei osatud ka ette näha, et aja möödudes võib vägivaldse partneri käitumine eskaleeruda. Enim toodi intervjueeritavate poolt välja, et esmalt esines kerget tõuklemist. Üks intervjueeritav tõi ka välja, et peale kooselu lõppemist mõistis ta, et „*füüsilise vägivalla alge oli selles inimese olemas juba esimestel kohtumistel*“ (Int 8, 2022). Samuti selgus, et isegi kui ohver tundis füüsilist valu ja partneri tegevus tekitas kehavigastusi, jäädigi arvamusele, et seda enam ei juhtu. „*Mu käsi oli ukse vahel. Aga tal oli nagu ükskõik ja ta lihtsalt surus ust kinni. Mul oli nii valus, mu käsi oli järgmine päev sinine ja ta palus pisarsilmil, et ma ei läheks traumapunkti*“ (Int 6, 2022). Vägivaldse partneri kurva emotsiooni tõttu unustas ohver enda emotsioonid. See võib olla ka põhjus, miks ohver ei lõpeta vaimselt vägivaldset suhet (vt käesolev töö lk 18). Intervjueeritava laused on konkreetsed näited olukorrast, et vaimset vägivalda on keeruline märgata ja see esineb koos füüsilise vägivallaga.

Kõige vähem väljendus **löömist** (kood 4). Läbiviidud kaheksast intervjuust kolmes toodi välja, et neid on käe, jala või esemega löödud. Füüsilise vägivalla kategooria võtavad kokku intervjueeritavate laused: „*Otseselt rusikaga ei löönud, kuid pigistas kätt, hoidis füüsiliselt kinni, kui tahtsin välja minna, lõhkus mu telefoni ja viskas minu suunas esemeid*“ (Int 5, 2022) ja „*Ei olnud sellist asja, et ta mind rusikaga lööb aga oli sellist asja küll, et ta lükkas mind*“ (Int 2, 2022). Seetõttu ei saa lähisuhtes esinevat vägivalda võrdsustada võõraste inimeste vahelise vägivallaga (vt käesolev töö lk 10).

2.3.2. Kooselu iseloomustus ja vägivaldse suhte põhjused

Käesolevas alapeatükis on kirjeldatud uuringu kolmandat ja neljandat kategooriat. Uuringu kolmas kategooria „Vägivaldse suhte põhjused“ annab vastuse kolmandale uurimisküsimusele: Millised on lähisuhtevägivalda ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused? Uuringu neljas kategooria „kooselu iseloomustus“ annab vastuse esimesele uurimisküsimusele: Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset lähisuhet? Teoorias on käsitletud, et vaimne vägivald on järjepidev ja keeruliselt märgatav tegevus, seetõttu on oluline analüüsida kogu lähisuhte tervikpilti.

Kolmandas kategoorias „**Vägivaldse suhte põhjused**“ (tabel 5) on kuus tegurit. Intervjueeritavate vastused annavad ülevaate põhjustest, miks ohvrid satuvad või jäävad vägivaldsesse suhtesse. Intervjuudes selgus, et enim esinenud põhjus oli asjaolu, et vägivald eskaleerub (kood 1). Uuringus osalejatelt küsiti nii suhte aegset kui ka suhte järgset vägivalda mõju enesetundele. Samuti küsiti intervjueeritavatelt, kuidas mõjutas lähisuhtes kogetud vägivald ohvri elu peale lähisuhte lõppu. Vastused annavad ülevaate ohvri enda enesetundest tingitud vägivaldsesse suhtesse jäämise ja sattumise põhjustest. Kõige vähem esines ohvril depressiooni (kood 6).

Tabel 5. Vägivaldse suhte põhjused (autori koostatud)

Kategooria 3 „Vägivaldse suhte põhjused“
Kood 1 Vägivald eskaleerub
Kood 2 Keeruline märgata
Kood 3 Hirm
Kood 4 Madal enesehinnang
Kood 5 Väljapääsematu tunne
Kood 6 Depressioon

Intervjueeritavatelt küsides, kuidas nad iseloomustaks vägivalda suhte alguses ja suhte lõppfaasis. Siis kokkuvõtvalt saadi vastuseks, et alguses oli vähem vägivalda ning lõppfaasis oli vägivalda peaaegu et igapäev. Intervjuudes kerkis enim esile kood: **vägivald eskaleerub** (kood 1). Seetõttu olid ohvrid arvamisel, et käitumine on ühekordne või ajutine. Vägivalda eskaleerumise taga võib olla asjaolu, et ohvrid ei soovinud suhte alguses väljendada enda negatiivseid emotsioone ehk nad aktsepteerisid vägivaldset käitumist: „*Ma täna ei ütle, homme ka ei ütle ja lõpuks nagu harjud ära*“ (Int 1, 2022). Eskaleerumine võis olla seotud ka asjaoluga, et ohvrid isoleeriti

lähedastest (vt käesolev töö lk 27–28), mille tulemusel tekkis ohvritel väljapääsematu tunne (vt käesolev töö lk 34). Ohvril ei olnud võimalust vägivaldast rääkida ja abi saada. Seetõttu oli vägivaldsel partneril rohkem vabadust vägivalda kasutada.

Teine oluline tegur on asjaolu, et vägivalda on **keeruline märgata** (kood 2). Kõigis kaheksas intervjuus selgus, et ohvrid ei saanud aru, et tegemist on vaimset vägivaldse käitumisega. Füüsilise vägivalda korral oli arusaamine mõnevõrra suurem. Sellegipoolest oli ohvritel algselt keeruline märgata, et tegemist on vägivaldse suhtega. Põhjused, miks füüsiline vägivald võis jääda märkamata, on kirjeldatud füüsilise vägivalda kategooria neljanda teguri all (vt käesolev lk 30). Intervjuus selgus, et ohver ei olnud teadlik, mis iseloomustab vaimset vägivalda. „*Suhtes ei saanud aru, et vaimne pool pole okey*“ (Int 6, 2022) ja „*Ma arvasin, et ma peangi temaga koos olema koguaeg*“ (Int 5, 2022). „*Ma ei saanud üldse reaalses elus aru, et midagi on väga valesti*“ (Int 2, 2022). Ohvrid arvasid ka, et igas suhtes on probleemid. Seetõttu olid nad seisukohal, et tegemist ei ole füüsilise ega ka vaimse vägivaldaga. „*Ohumärgid juba esimestel aastatel olemas, aga ütleme, kui sa oled sinisilmne ja mõtled, et igas suhtes on probleemid, siis paned silmad kinni ja mõtled, et nii ongi*“ (Int 1, 2022). „*Ei tundnud, et see nüüd on vaimne vägivald või see on füüsiline. Mõlemad läksid ajaga hullemaks*“ (Int 3, 2022).

Kolmas vägivaldsesse suhtesse jäämise ja sattumise põhjus oli **hirm** (kood 3), mis väljendus enamasti iseenda ja ka lähedaste heaolus. Enamike juhtumite korral ei kardetud füüsilist rünnakut laste või lähedaste suhtes, kuid kardeti, et vägivald mõjutab laste vaimset tervist. Sellegi poolest ei olnud ohvril piisavalt julgust, et suhe lõpetada. Lähisuhte kestel esinenud hirmu väljendas intervjuueeritav lausega: „*Avaldust ei teinud kunagi, sest ei julgenud minna politseisse*“ (Int 6, 2022). ja „*Tekkis natuke sihuke süütunne ka, et minu lähedased peavad seda pinget taluma*“ (Int 3, 2022). Intervjuudes selgus, et hirm süvenes hetkel, kui väljendati soovi lähisuhte lõpetada või juba lõpetati suhe. Peale lähisuhte lõppemist kirjeldasid intervjuueeritavad oma hirme järgnevalt: „*Ma ei julgenud enam kordagi oma telefoni kasutada. Võtsin siis telefoni kasutuselt ära. Ma vahetasin kõik oma meiliaadressid ära ja ma pidin täieliku identiteedivahetuse tegema*“ (Int 1, 2022).

Neljäs oluline tegur oli **madal enesehinnang** (kood 4). Esimese kategooria tulemuste analüüsis (vt käesolev töö lk 25–28) toodi välja, et ohvrid pidid taluma pidevaid

süüdistamisi ja alandamisi, seetõttu oli mõju enesehinnangule märkimisväärselt tugev. „*Kui ma korduvalt kuulen, et ma olen loll, siis arvan ise ka, et olen loll. Enesehinnang langeb kiirelt*“ (Int 1, 2022). Enim väljendus madal enesehinnang enesesüüdistamises. „*Mul oli häbi, et valisin sellise mehe ja ma tundsin ennast süüdi mehe käitumises*“ (Int 6, 2022). Samas intervjuus kordas intervjuueeritav ennast mõttega: „*Ma tundsin ennast süüdi absoluutselt kõiges*“ (Int 6, 2022). Ühtlasi olid ohvrid arvamusel, et nad ei saa oma töö ja lähisuhtega hakkama. „*Ma kirjutasin töölt loobumisavalduse*“ (Int 3, 2022).

Viies vägivaldsesse suhtesse sattumise ja jäämise põhjus oli vägivaldse partneri poolt ohvrile **väljapääsmatu tunde** (kood 5) tekitamine, mis enamikel väljendus just suhtes, kus oli ka ühised lapsed. „*Sel hetkel nagu ei näinudki võimalust, et see suhe võiks üldse kunagi lõppeda*“ (Int 3, 2022) on lause, kuidas kirjeldas ohver enda emotsioone, mis valdasid teda suhte vältel. Paludes kirjeldada, mis emotsioonid olid suhte lõppedes, ütles intervjuueeritav: „*See oli nagu kuskilt puurist välja pääsenud lind*“ (Int 3, 2022). Ühised lapsed oli üks peamine põhjus, miks intervjuueeritav ei lõpetanud koheselt suhet. „*Partner suutis tekitada minu arusaama, et jään lastest ilma ja tänu sellele olin ma veel viis aastat temaga. Mõtlesin, et kõik, mitte midagi enam teha ei ole ja mitte keegi ei aita, mitte keegi ei saa aidata.*“ (Int 1, 2022). Mõne aja möödudes, peale lähisuhte lõppu ja vajaliku abi saamist, kirjeldavad intervjuueeritavad ühiselt, et väljapääsematu tunne oli kõigest vägivallatseja oskuslik manipulatsioon.

Kõige vähem esines **depressiooni** (kood 6). Tegurit esines kolmes intervjuus. Ohvrid küll lõpetasid suhtlemise vägivaldse partneriga, kuid täisväärtusliku igapäevaelu juurde naasmine võttis aega. „*Lõppkokkuvõttes väga raskes depressioonis ja ma tahtsin ennast ära tappa*“ (Int 2, 2022). Tavapärane ja rahulik igapäeva-elu taastati aja, lähedaste ja ka ravimite abil. „*Välja tulekuks oli vaja ravimeid*“ (Int 6, 2022). „*Ma olin sellel hetkel nii läbi omadega, et mul puudus reaalne mõtlemine*“ (Int 1, 2022). Enamik intervjuueeritavad olid vägivaldses suhtes olles seisukohal, et partner aitab emotsioonidega toime tulla. Ohvrid ei tajunud, et partner põhjustab depressiooni ning seetõttu ei lõpetatud ka lähisuhet.

Uuringu viimane kategooria on „**Kooselu iseloomustus**“ (tabel 6). Nimetatud kategooria sisaldab viit koodi, mis kujunesid intervjuueeritavate vastustel. Vägivaldse suhte mõistmisel tuleb esmalt teada, mis iseloomustavad vaimset ja füüsilist vägivalda (vt käesolev töö ptk 2.3.1). Samuti tuleb esmalt teada põhjuseid, miks ohver on

vägivaldses suhtes (vt käesolev töö lk 31–33). Eelnevatele tunnustele, üleüldised kooselu iseloomustavad tunnused, lisades saab veel parema selguse, mis iseloomustab vaimselt vägivaldset suhet. See on ka põhjus, miks kooselu iseloomustus on jäetud viimaseks kategooriaks. Uuringus selgus, et kõik intervjuueeritavad alustasid partneriga varajast kooselu (kood 1). Enamikel juhtudel kasutas partner vägivalda teiste inimeste eest varjatult. Seetõttu esines avalikkust (kood 5) kõige vähem.

Tabel 6. Kooselu iseloomustus (autori koostatud)

Kategooria 4 „Kooselu iseloomustus“
Kood 1 Varajane kooselu
Kood 2 Majanduslik stabiilsus
Kood 3 Abi suhte lõpetamisel
Kood 4 Kauakestev lõpp
Kood 5 Avalikkus

Intervjuude põhjal selgus, et kõik lähisuhtevägivalla ohvrid alustasid partneriga varajast kooselu. Seetõttu on kategooria esimene oluline tegur **varajane kooselu** (kood 1). Alates partneriga tutvumisest algas kõige hilisem kooselu kuue kuu möödudes ning kõige varasem kooselu algas ühe kuu möödudes. Enamik ohvrid rasestusid enne kui täitis aasta lähisuhtes. Varajase kooselu otsused tulid mõlemapoolselt, kuid alati vägivaldse partneri algatusel. Olukorras, kus ohvril puudus sissetulek, argumenteeris vägivaldne partner kokku kolimist ajaoluga, et ohvril on koos elades majanduslikult kergem toime tulla. Olukorras, kus vägivaldsel partneril ei olnud sissetulekut, olid argumentid naise rasestumine või ühe osapoole üürikorterile lepingu lõppemine. Enim kasutas vägivaldne partner lauset „*Ma soovin sinuga koguaeg koos olla*“ (Int 7, 2022). See näitab, et alates lähisuhte algusest ehk juba esimestel kuudel on võimalik märgata, et partner võib tulevikus olla vägivaldne.

Teine kooselu iseloomustuse tegur on **majanduslik stabiilsus** (kood 2), mida esines seitsmes intervjuus. Majandusliku stabiilsuse all on mõeldud olukorda, kus mõlemal või vähemalt ühel partneril on püsiv töökoht ehk majanduslike raskusi ei esinenud. Üks intervjuueeritav elas partneri vanematega ning sissetulek oli seotud sotsiaaltoetustega. Seetõttu ei kategoriseeritud ühte lähisuhet nimetatud teguri alla. Uuringu tulemustes selgus, et kolmes lähisuhtes oleval partneril oli mõlemal püsiv töökoht. Kolmel vägivaldsel partneril ei olnud püsivat töökohta või ei töötanud üldse. Kahes intervjuus

selgus, et ohver õppis koolis ja mõned korrad kuus käis kooli kõrvalt tööl. Seetõttu ei saagi lähisuhtevägivalda esinemist eristada majandusliku toimetuleku põhjal.

Kategooria kolmas tegur on „**abi suhte lõpetamisel**“ (kood 3). „*Ena kirjutas sotsiaaltöötajale kirja valmis. Ma sain siis selle kirja oma ema töö juures läbi lugeda ja alla kirjutada, et ma olen nõus lahutuse ja tugikeskuse abiga*“ (Int 3, 2022). Abi saadi alles hetkel, kui ohvrid avalikult väljendasid soovi lähisuhet lõpetada. Abi saadi enamasti tugikeskustest ja osadel juhtudel ka politseist. Olenemata, et ohvrid said abi lähedastelt ja politseist, läksid nad siiski korduvalt vägivaldse partneri juurde tagasi. Seetõttu on neljanda kategooria neljas tegur „**kauakestev lõpp**“ (kood 4). Kaheksast intervjuueritavast viis väljusid lähisuhtest teisel või kolmandal korral. Korduv tagasimineki oli tingitud sellest, et peale esimest lahkuminekut muutis partner ajutiselt oma käitumist. „*Nad teavad väga täpselt ennast kontrollida*“ (Int 4, 2022). Eelnev vägivaldne partner oli siis väga sõbralik ja lubas muutuda. „*Ta ütles hästi palju ilusaid sõnu ja oli selline hoopis teistmoodi*“ (Int 6, 2022).

Kõige vähem esines **avalikkuse** (kood 5) tegurit. Intervjuude põhjal selgus, et ohvrite suhtes kasutati vaimset ja füüsilist vägivalda teiste inimeste juuresolekuta või varjatult. Füüsilist vägivalda kasutati suhte ajal ainult ilma teiste inimeste juuresolekuta. Kahes intervjuus tõid ohvrid välja, et nende partner kasutas avalikult füüsilist vägivalda siis kui ohvrid väljendasid soovi suhet lõpetada. Varjatult, kuid avalikus kohas ja teiste inimeste juuresolekul käitus partner vaimselt vägivaldselt üksnes sõnumite vahendusel. „*Avalikult oli kõik ideaalne, keegi ei uskunud, et suhe selline on*“ (Int 6, 2022). Suhte lõppedes julgesid ohvrid aina enam avalikult rääkida, mis iseloomustas nende lähisuhet, kuid ohvri lähedastel oli seda keeruline uskuda. Samas rääkisid enamus ohvrid ka, et lähedased olid vägivallast teadlikud, kuid nad ei sekkunud. „*Tüdrukud mul kõik teadsid sellest värgist, mis meil kodus toimub*“ (Int 6, 2022). „*Mu sõbrad teadsid, kuid arvasid, et ma annan talle põhjust armukadeduseks*“ (Int 5, 2022).

Lähisuhtevägivald, eriti vaimne vägivald, on keeruline ning uuringus uuriti, mis on vaimselt vägivaldne lähisuhe ja millistes tunnustes, see väljendub. Olenemata sellest on vajalik nimetada ka selgunud vaimse vägivalda tüübid ja võimalikud vägivaldse käitumise põhjused. Intervjuueritavatelt küsiti, mis nende arvates põhjustas partneri poolset vägivaldset käitumist. Vastused olid järgnevad:

- „Lapsepõlve mõjud“ (Int 2, 2022).
- „Alkoholi kuritarvitaja“ (Int 4, 2022).
- „Temal oli kõrval suhe ja ta arvas siis, et mul on ka“ (Int 5, 2022).
- „Vägivaldne partner ütles, et teda on eelnevalt petetud“ (Int 7, 2022).

Intervjuueeritavad tõid näiteid olukordade kohta, kus nad olid enda partnerite suhtes vaimselt või füüsiliselt vägivaldsed. Kahes intervjuus väljendus mõlema poolne situatsiooniline vaimne vägivald (vt käesolev töö lk 16). Esimeses näites on välja toodud olukord, kus vägivaldne partner unustas telefonikõne kinni lülitada ning sellest tulenevalt kuulis ohver, kuidas partner räägib ohvrist oma sõpradele. Telefonikõnes oli kuulda, kuidas partner alandab ohvrit sõprade ees ning sellest tulenevalt ohver ärritus. „Olin haige, siis ma helistasin talle öösel, kus ta on. Ta valetas mulle, ma sain selle järgi aru, et ta ei pannud oma telefoni kinni. Ja ma kuulsin, kuidas nad jäid autoga kinni, kuskile lumme, siis nad naersid minu üle, nagu kui loll olen, et ma seda mingit jama uskusin. Ma olin nii vihane, ma panin selle kõne kinni, helistasin talle tagasi ja lihtsalt reaalselt, lihtsalt karjusin“ (Int 6, 2022). Teises näites on olukord, kus ohver ei lubanud partneril lahkuda. „Selle olukorra käigus, kui see asi nagu eskaleerus, et oli mingi vaidlus, et miks või kuidas. Ma ei tahtnud, et need olukorrad jääksid õhku, siis ma alati takistasin ta äraminekut“ (Int 7, 2022). Ohvrite sõnul muutusid nad konflikti hetkel samuti vaimselt vägivaldseks kuna partneri käitumise tulemusel ei suutnud ohvrid enda emotsioone kontrollida. Teise vägivaldse käitumise põhjusena tõid ohvrid välja, et nad soovisid alati konflikti koheselt lõpetada. Ohvritele ei olnud sel hetkel oluline, kus osapooled asuvad ja kui kaua konflikti lahendamine aega võib võtta.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas alapeatükis on ühendatud teooria ja uuringu tulemused. Ühtlasi on tehtud järeldusi ja ettepanekuid, et vähendada lähisuhtevägivalda. Omavahel on seostatud kõik neli kategooriat ja teooria. Töö esimene uurimusküsimus oli: Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset lähisuhet? Teooria kohaselt on vaimne vägivald seotud vägivaldse inimese käitumis- ja suhtlemisviisidega. Tegemist on vaimselt vägivaldse lähisuhtega kui tahtlikult või tahtmatult kasutakse järjepidevalt vaimsele vägivallale iseloomulike tunnuseid (vt käesolev töö lk 13–17). Uuringus selgus, et vägivaldse partneri käitumine oli järjepidev ning suhtes esinesid vaimsele vägivallale iseloomulike tunnuseid (vt

käesolev töö 25–28). Uuringuga ei olnud võimalik kindlaks teha, kas partner kasutas vägivalda tahtlikult või mitte. Ühtlasi selgus uuringus, et vägivaldse suhte tunneb ära kui analüüsida suhet üldiselt. See tähendab, et on vajadus võrrelda suhte algust ning milliseks on suhe kujunenud aja möödudes. Detailsemalt kirjeldatud tulemused vaimselt vägivaldse suhte tunnuste osas on leitavad uuringu neljanda kategooria all (vt käesolev töö lk 34–35).

Töö teine uurimusküsimus oli: Millised vaimsele vägivallale iseloomulikud käitumisviisid esinevad füüsilise vägivallaga lähisuhtes? Vastamisel tuli esmalt teooria abil defineerida vägivald, siis selgitada välja kas intervjueeritavad kogesid lähisuhtes füüsilist vägivald ning alles siis saab küsimusele anda lõpliku vastuse.

Teooria kohaselt on lähisuhtevägivald füüsiline või vaimne suhtlemis-ja käitumisviis, mille tulemusel on ohvril vaimsed või füüsilised vigastused (vt käesolev töö lk 10). Karistusõiguslikus mõttes peab ohver füüsilise tegevuse tagajärjel tundma valu või saama tervisekahjustusi (Karistusseadustik, 2001, p. § 121). Uuringus selgus, et kõik intervjueeritavad olid füüsiliselt vägivaldses lähisuhtes. Ohvrid ei tõlgendanud suhte alguses aset leidnud pigistamist, tõukamist või esemete lõhkumist füüsiselt vägivaldselt käitumiseks. Isegi kui ohver tundis partneri tegevuse tulemusel valu või sai vigastus ei osanud intervjueeritav sel hetkel ette näha, et käitumine eskaleerub. Samuti ei tõlgendanud ohvrid vägivaldse partneri tegevust füüsiliselt vägivaldseks, sest tegevusega kaasnenud vigastused või valu oli minimaalne ehk ohvrid ei vajanud meditsiinilist abi (vt käesolev töö lk 28–30).

Teorias on kirjeldatud, et vaimne vägivald on erinevate negatiivsete suhtlemis-ja käitumisviiside kasutamine (vt käesolev töö lk 14). Uuringu tulemutes selgus, et lähisuhtes võib esineda nii verbaalset kui ka mitteverbaalset vaimset vägivalda. Kokku esines seitse vaimsele vägivallale iseloomuliku tunnust, millest kuus olid seotud verbaalse vägivallaga ja üks mitteverbaalse vägivallaga. Vägivaldne partner oli vaimselt vägivaldne mitmel erineval viisil (vt käesolev töö lk 25–28). Enim väljendus vaimne vägivald kontrollivas käitumises, armukadeduses, süüdistamises ja alandamises. Samuti ka ohvri emotsioonidega mitte arvestamises ja isoleerimises. Kõige vähem esines majanduslikku kontrolli ja ignoreerimist. Teooria kohaselt on iga lähisuhte erinev (vt käesolev töö lk 12–13), sama selgus ka uuringus. Kõik nimetatud vaimsele vägivallale iseloomulikud tunnused esinesid kaheksas lähisuhtes. Olenemata

sellest ei esinenud mitte ükski tunnus kõigis kaheksas intervjuus korraga (vt lisa 3) ehk kõik intervjuueeritavad kannatasid erinevate vaimsele vägivallale iseloomulike tunnuste all. Teisele uurimisküsimusele vastavad detailsemalt esimesed kaks kategooriat: vaimne vägivald ja füüsiline vägivald (vt käesolev töö ptk 2.3.1).

Töö kolmas uurimisküsimus oli: Millised on lähisuhtevägivalla ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused? Teooria kohaselt soodustab lähisuhtevägivalda üldine ühiskonna arusaam lähisuhtest (vt käesolev töö lk 18). Uuringus selgus, et vägivaldsesse suhtesse jäämise peamine põhjus on asjaolu, et suhte algaasis on vägivalda minimaalselt. Seetõttu on seda ka algselt keeruline märgata. Hiljem küll tajuti füüsilist vägivalda, kuid suhet ei peetud vaimselt vägivaldseks (vt käesolev töö lk 31–32). Ühtlasi selgus, et naised ei väljendanud enda emotsioone ja soove. Ohvrid olid arvamusel, et mees peab olema domineerivam ja naine peab alluma mehe soovidele. Sama arvamuse on esitanud ka sotsiaalteadlane Brown (vt käesolev töö lk 18).

Teoorias on välja toodud, et lähisuhtevägivalla ohvriks langemine on seotud inimese kogetud sündmuste, ühiskonna surve, majandusliku või emotsionaalse sõltuvusega (vt käesolev töö lk 18–19). Uuringus selgus, et ohvrid sattusid lähisuhtevägivalla ohvriks, sest tulenevalt lapsepõlvest tundus neile vägivaldne suhe tuttav ja turvaline. Selline arusaam esines enamasti just suhte alguses, sest partnerilt saadi tähelepanu, mis lapsepõlves jäi saamata. Teooria kohaselt on vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjus hirm ja enesesüüdistamine, mis väljendub mitmes erinevas teguris (vt käesolev töö lk 19), sama selgus ka intervjuus. Hirmu tundsid ohvrid nii lähedaste, sõprade kui ka enda elu ja tervise pärast. Ühtlasi tundsid ohvrid ennast ka süüdi vägivaldse partneri käitumises. Esines aramus, et nad on midagi sedavõrd valesti teinud ja seetõttu käitub ka partner vägivaldselt. Kolmandale uurimisküsimuse detailsemad vastused on leitavad kategoorias vägivaldse suhte põhjused (vt käesolev töö lk 31–33).

Teoorias on kirjeldatud neli lähisuhtevägivalla tüüpi (vt käesolev töö lk 16). Uuringus ei selgunud, kas mõlemad partnerid on üksteise suhtes järjepidevalt vägivaldsed. Mõlema partneri poolset vägivalda saab hinnata juhul kui intervjuuerida mõlemat osapoolt. Uuringus selgus, et suhte jooksul oli vähemalt üks osapool vägivaldne. Samuti selgus, et konflikti käigus kasutasid ka ohvrid partneri suhtes vaimset vägivalda. Teooria toonitab, et vägivaldne käitumine on tingitud keskkonnast, kus inimene on

kasvanud ja hetkel viibib (vt käesolev töö lk 19–21). Ohvri pilgu läbi selgus, et partner on vägivaldne, sest on kasvanud vägivaldses keskkonnas või partneril on hilisemas eas tekkinud sõltuvushäire. Toetudes nii teoriale (vt käesolev töö lk 13) ja uuringu tulemustele (vt käesolev töö ptk. 2.3.1) selgus, et vaimne ja füüsiline vägivald võivad esineda koos ühe lühiajalise konfliktiga korral, kui ka eraldi. Lühiajalise juhtumi korral on tegemist olukorraga, kus ühe konkreetse konfliktiga vältel vägivaldne partner kasutab nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda. Eraldi esinemisel on tegemist olukorraga, kus vägivaldne partner kasutab vaimset vägivalda igapäevaselt, kuid füüsiline rünnak leiab aset üksnes korra kuus. Eelnevale toetudes **järeldati**, et igas lähisuhtes, kus on füüsiline vägivald, esineb ka vaimne vägivald. Seetõttu saab väita, et **vaimne ja füüsiline vägivald esinevad koos**.

Uuringu tulemustest tulenevalt **järeldati**, et ohvrid valivad alateadlikult vägivaldse partneri peamiselt hirmu ja lapsepõlve kogemuste tõttu. Ohvrid jäävad vägivaldsesse suhtesse kuna esialgu ei märgata vägivalda ning hiljem on, seoses tekkinud kohustuse või hirmuga, keeruline väljuda. Ühendades teooria (vt käesolev töö ptk. 1.3) ja uuringu (vt käesolev töö ptk. 2.3.2) selgub, et üldine vägivaldne suhe on seotud hoiakute, enesehinnangu ja keskkonnaga. Ühtlasi ei ole ohver suuteline iseseisvalt suhet lõpetama kui märkab vägivaldse iseloomulike tunnuseid. Toetudes teoriale (vt käesolev töö lk 16) ja intervjuudes selgunud vägivaldse suhte tüüpidele (vt käesolev töö lk 36) võib esinda olukordi, kus vägivaldne inimene kasutab ohvri suhtes vaimsele vägivaldsele viitavaid tunnuseid, kuid ise seda ei teadvusta. Seetõttu on oluline, et lähedased ja teised inimesed märkavad, sekkuvad ja vajadusel ka suunavad abi otsima nii ohvrit kui ka vägivaldset inimest. Vägivalla märgates on oluline sellesse koheselt sekkuda, sest mida kauem ohver kannatab, seda suurem mõju on ohvri vaimsele ja füüsilisele tervisele. Samuti **järeldati**, et suhtes on oluliselt kergem märgata füüsilist kui vaimset vägivalda. Füüsilise vägivalla märkamisel võib eeldada, et suhtes juba esines eelnevalt ka vaimset vägivalda (vt käesolev töö ptk 2.3).

Lähisuhtevägivalla seaduse loomine on vajalik, et tõsta inimeste teadlikust, tagada ohvrile riigipoolne abi ja määrata karistus inimesele, kes rikub teise inimese põhiõigusi. Vaimse ja füüsilise vägivalla alla kannataval inimesel puudub vabadus ise otsustada, kuidas ta soovib oma elu elada (vt käesolev töö lk 14 ja ptk. 2.3.1). Seetõttu esimese **ettepanekuna** toetan sissejuhatuses nimetatud rahvaalgatust lähisuhtevägivalla

seaduse loomiseks (vt käesolev töö lk 6). Seadus on ennekõike vajalik, sest lähisuhtevägivald ei ole Eesti seadustes ühtselt mõistetavana defineeritud. Kindel määratlemine vähendab teemaga seotud segadusi ning tõstab inimeste teadlikust (vt. käesolev töö lk 11–12). Vaimselt vägivaldset inimestest karistades on võimalik veel tõhusamalt tagada vägivalda all kannatava inimese heaolu. Ohvrile kiire ja asjatundliku abi pakkumine on oluline, sest vägivald mõjutab lisaks ohvrile ka ohvri lähedasi ja üldist ühiskonda (vt käesolev töö lk 17, 31–33).

Enamik ohvrid ei ole teadlikud, mis on vaimne vägivald. Intervjuudes selgus, et kui intervjuueeritavad oleks olnud varasemalt teadlikud, mis iseloomustab vaimset vägivalda, oleks nad vägivalda ka varem märganud. Varajase märkamise tulemusel oleks ohvrid suutnud ka varem suhte vägivaldse partneriga lõpetada. Seetõttu on oluline tõsta inimeste teadlikust vaimse vägivalda teemal. Järeldusest tulenevalt teen **ettepaneku** harida inimesi seoses lähisuhtevägivaldaga. Inimeste teadlikkuse suurendamine on vajalik, et inimesed oskaksid märgata vaimsele vägivaldale iseloomulike tunnuseid ja oleksid teadlikud, kuhu pöörduda abi saamiseks. Koolituse tuleks läbi viia nii õpilaste kui ka õpetajate seas. Noorte inimeste teadlikkuse tõstmine suurendab tõenäosust, et inimesest ei saa vaimse vägivalda ohver, mis hiljem võib eskaleeruda ka füüsiliseks vägivaldaks (vt käesolev töö lk 12 ja 32). Teisena on noorte teadlikkuse tõstmine vajalik kuna siis teavad noored juba enne partneriga suhtesse asumist, mis iseloomustab vaimset vägivalda. Sellest tulenevalt oskavad noored võimaliku vägivaldset suhet ette näha ning siis on ka võimalus, et noorest inimesest ei saa lähisuhtevägivalda ohvrit. Koolituse sisus võib käsitleda lähisuhtevägivalda üldiselt ning sealjuures panna suuremat rõhku vaimse vägivalda iseloomustamisele.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurimisprobleem oli sõnastatud küsimusena, kuidas tunda ära vaimselt ja füüsiliselt vägivaldset lähisuhet? Vastavalt uurimisprobleemile moodustati kolm täpsustavat küsimust: Esimene oli: Mis iseloomustab vaimselt vägivaldset suhet? Esimesele uurimisküsimusele vastust otsides leiti, et vaimselt vägivaldset suhet iseloomustab verbaalne ja mitteverbaalne vägivaldse iseloomuga järjepidev tegevus või käitumisviis, mille eesmärk on partnerit kontrollida, domineerida või emotsionaalselt haavata. Samuti võib vaimselt vägivaldsele suhtele viidata varajane kooselu ning üksnes ühe partneri majanduslik stabiilsus.

Teine uurimisküsimus oli: Millised vaimsele vägivallale iseloomulikud tunnused esinevad füüsilise vägivallaga suhtes? Vastuseks saadi, et üleüldiselt on vaimsele vägivallale iseloomulikud tunnused verbaalsed ja mitteverbaalsed käitumis- ja suhtlemisviisid. Uuringus selgus, et füüsilise vägivallaga lähisuhtes esinevad verbaalsed ja mitteverbaalsed tunnused. Verbaalsed tunnused olid kontrolliv käitumine, armukadedus, süüdistamine ja alandamine, emotsioonide mitte arvestamine, isoleerimine, ja majanduslik kontroll. Füüsilise vägivallaga lähisuhtes mitteverbaalne vaimse vägivalla tunnus oli ignoreerimine.

Kolmanda uurimisküsimuse: Millised on lähisuhtevägivalla ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused? Selgus nii teoorias kui ka uuringus, et lähisuhtevägivalla ohvriks sattumise ja jäämise põhjused on sarnased. Vägivaldsesse suhtesse jäämise peamine põhjus oli asjaolu, et suhte alguses ei esinenud vägivalda. Samuti ka asjaolu, et kui suhtes oli minimaalselt füüsilist vägivalda, siis ohvrid ei saanud aru, et nad on vägivaldses suhtes ehk ei osanud märgata ka vaimse vägivalla tunnuseid. Ohvrist endast tulenevalt oli vägivaldsesse suhtesse jäämise ja sattumise põhjus madal enesehinnang, mis põhjustab hirmu üksi olemise ees. Seetõttu võib ohver alateadlikult valida vägivaldse partneri. Samuti selgus, et tulenevalt lapsepõlve kogemustest on ohvritel vägivaldses suhtes mugavam olla, sest vägivaldne keskkond on neile tuttav. Vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused olid: hirm enda ja oma lähedaste elu ja tervise pärast. Samuti asjaolu, et vägivalda on keeruline märgata ja suhte alguses on vägivalda minimaalselt.

Lõputöö uurimisprobleemile: kuidas ära tunda vaimset ja füüsilist vägivalda? Annavad vastuse kõik kolm uurimisküsimust. Vaimselt ja füüsiliselt vägivaldset lähisuhet on kõrvalisel inimesele keeruline märgata. Füüsilist vägivalda on kergem märgata nii ohvritel,

kui ka ohvri lähedastel, kuid sama ei saa öelda vaimse vägivalla kohta. Ohvril on võimalik märgata juba suhte alguses, et suhe eskaleerub vägivaldseks, kuid see eeldab, et ohver on teadlik nii vaimsele kui ka füüsilisele vägivallale iseloomulikest tunnustest. Füüsiliselt vägivaldset suhet on võimalik märgata läbi ohvri väliste vigastuste ning piisab ühest vägivalla tunnusest. Vaimselt vägivaldse suhte esinemisel peab lähisuhet vaatama laiemalt. Ühe juhtumi põhjal ei ole võimalik ühtselt öelda, et suhe on vaimselt vägivaldne. Lähedastel on vaimselt vägivaldset suhet võimalik märgata kui ohver suhtleb igapäev aina vähem sõprade ja perega. Ohver tunneb võimaliku vägivaldse partneri ära juhul kui suhte algaasis soovitakse koguaeg koos olla, väljendatakse järjepidevalt armukadedust või kui partner väljendab soovi alustada varajast kooselu.

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada lähisuhtes vaimset ja füüsilist vägivalda iseloomustavad tunnused ja nende koosesinemine füüsilise vägivallaga. Uuringu märkimisväärne tulemus oli asjaolu, et igas füüsilise vägivallaga lähisuhtes esines vaimne vägivald. Sellest tulenevalt saab öelda, et lõputöö eesmärk on saavutatud. Teooria ja uuringu tulemuste ühendamise põhjal tehti kaks ettepanekut. Esimene ennepanek oli lähisuhtevägivalla seaduse loomine ehk uuringu tulemuste põhjal toetati sissejuhatuses välja toodud rahvaalgatust. Teine ettepanek oli viia läbi koolitusi, et tõsta just nooremate inimeste teadlikust vaimselt vägivaldsest suhtest ja selle mõjust.

Edasised uuringud peaksid keskenduma vaimse vägivalla mõjule üldises ühiskonnas. Samuti on oluline välja selgitada, kuidas lähisuhtevägivalla ohvrid on saanud abi ning mida saab parandada, et efektiivselt abistada vaimse vägivalla ohvreid. Oluline on ka uurida, kas ja kuidas mõlemad osapooled iseloomustavad lähisuhet ning selle põhjal teha järeldusi. Sellisel juhul on uuringu eesmärk põhjalikumalt välja selgitada vägivaldse lähisuhte tüüpide tekkepõhjused.

SUMMARY

The aim of the study was to find out the characteristics of emotional abuse in an intimate partner relationship and their coexistence with physical violence. To achieve the goal, three research tasks were set: To define the concept and characteristics of emotionally abusive relationship based on theoretical sources; analyse and describe intimate partner emotional violence based on interviews; combine the results of theory and empirical research and make suggestions for raising people's awareness of emotional and physical violence in intimate partner relationship. To fulfil the research tasks of the dissertation and to achieve the goal, a qualitative empirical study was conducted, a snowball sampling was used. Data was collected through a semi-structured interview. Based on the results of the study, two suggestions were made. The proposal will help raise people's awareness and to reduce intimate partner violence even more effectively.

Thesis for the research problem: How to recognize mental and physical violence? All three research questions provide answers to the problem. It is difficult for a stranger to notice an emotionally and physically violent in an intimate partner relationship. Physical violence is easier to spot for both the victim and those close to the victim, but the same cannot be said for emotional violence. It is possible for the victim to notice in the beginning of the relationship that the relationship is escalating into violence, but this presupposes that the victim is aware of the characteristics of both emotional and physical violence. A physically abusive relationship can be seen through the victim's external injuries, and one sign of violence is sufficient. In the case of an emotionally abusive relationship, the intimate relationship must be viewed on a wider. Based on one case, it is not possible to say that the relationship is emotionally abusive. Loved ones can notice a mentally abusive relationship as the victim communicates less and less daily. The victim might recognizes the potentially abusive partner if they want to be together all the time, if they show constant jealousy, or if the partner expresses a desire to start living together too quickly.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Albertson, M., 1994. *The Public Nature Of Private Violence*. New York: Routledge.
- Allsopp, M., 2013. *Emotional Abuse And Other Psychic Harms: Invisible Wounds And Their Histories*. New York: Palgrave MacMillian.
- Alumäe, T. & Tilk, O., 2018. Advanced rich transcription system for Estonian speech. *IOS Press*, pp. 1-8.
- Bancroft, L., Silverman, J. G. & Ritchie, D., 2012. *The Batterer as Parent: Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamic*. 2 toim. Los Angeles : Sage Publication.
- Brown, J., James, K. & Taylor, A., 2010. Caught in the rejection–abuse cycle: are we really treating perpetrators of domestic abuse effectively?. *Journal Of Family Therapy*, 32(3), pp. 280-300.
- Buchanan, F. & Humphreys, C., 2021. Coercive Control During Pregnancy, Birthing and Postpartum: Women’s Experiences and Perspectives on Health Practitioners’ Responses.. *Journal of Family Violence*, 36(3), pp. 325-335.
- Cook, W., 1997. *Abused Men*. Westport: Praeger.
- Creswell, J. W., 2009. *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publicatsions.
- Eesti Vabariigi Põhiseadus* (1992) RT I 1992, 26, 349.
- Engel, B., 2002. *The emotionally abusive relationship*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- European Union Agency For Fundamental Rights, 2015. *Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu Hõlmav Uuring*. [Võrgumaterjal]
Leitav: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-ataglanceoct14_et.pdf
[Kasutatud 28 10 2021].
- Flick, U., 2009. *An Introduction to Qualitive research*. 4 toim. London: Sage Publication.
- Gold, J. M. & Pitariu, G. V., 2004. Opening The Eyes Of Counselors To The Emotional Abuse Of Men: An Overlooked Dynamic In Dysfunctional Families.. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 43(2), pp. 178-187.

Haag, P., 1992. The "ILL-use Of Wife: Patterns Of Working Class Violence In Domestic And Public New York City, 1860-1880.. *Journal of Social History*, 25(3), pp. 447-477.

Hattery, J. & Smith, E., 2020. *The Social Dynamics Of Family Violence*. 3 toim. New York: Routledge.

Hernandez, M., Enriquez, M. D. C. & Jimenez, F. E., 2020. Controlling Behaviors In Couple Relationships In The Digital Age: Acceptability Of Gender Violence, Sexism, And Myths About Romantic Love.. *Psychosocial Intervention*, 29(2), pp. 67-81.

Hinds, H., 2019. *A Cultural History of Twin Beds*. New York: Taylor & Francis Group.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uurija ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Home Office, 2015. *Controlling or Coercive Behaviour In An Intimate Or Family Relationship*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/482528/Controlling_or_coercive_behaviour_-_statutory_guidance.pdf

[Kasutatud 10 11 2021].

Iwaniec, D., 1996. *The Emotionally Abused and Neglected Child*. Chichester: John Wiley & Sons.

Jacobson, N. S. & Gottman, J. M., 1998. *When Men Batter Women: New Insights Into Ending Abusive Relationship*. New York: Simon & Scuster.

Justiitsministeerium, 2012. *Kriminaalpoliitika*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes>

[Kasutatud 10 12 2021].

Justiitsministeerium, 2019. *Kuritegevus Eestis 2019*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/prioriteetid.html>

[Kasutatud 21 10 2021].

Justiitsministeerium, 2020. *Kuritegevus Eestis 2020*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine/>

[Kasutatud 21 10 2021].

Justiitsministeerium, 2021. *Vägivallaennetus kokkulepe 2021-2025*. [Võrgumaterjal]
Leitav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vagivallaennetuse_kokkulepe_2021-2025_0.pdf [Kasutatud 28 12 2021].

Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 26 10 2021].

Karistusseadustik (2001) RT I 2001,61,364.

Katz, E., Nikupeteri, A. & Laitinen, M., 2020. When Coercive Control Continues To Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child abuse review*, 29(4), pp. 310-324.

Keller, S., 2016. Moral blackmail and the family. *Journal of Moral Philosophy*, 13(6), pp. 699-719.

Kemmer, E., 1984. *Violence In Family*. New York: Routledge.

Kender, K., 2013. *Politseliste tegevuste õiguslikud alused psüühilise lähisuhtevägivalla juhtumite puhul*, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kriminaalpoliitika, 2012. *Vägivalla liigid paarisuhtes*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes>
[Kasutatud 04 04 2022].

Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Loue, S., 2001. *Intimate Partner Violence: Societal, Medical, Legal and Individual Responses*. New York: Plenum Publishing.

Marton, F., 1981. Phenomenography—describing conceptions of the world around us. *Instructional science*, 10(2), pp. 177-200.

Meyer, S. & Frost, A., 2019. *Domestic And Family Violence: A Critical Introduction To Knowledge And Practice*. New York: Taylor & Francis Group.

N.K kriminaalasi karistusseadustiku § 120 lg 1, § 121 lg 2 p 2, 3 (2021) 1-21-433.

Noam, G. G. & Ficher, W. K., 1996. *Domestic And Family Violence*. New York: Lawrence Erlbaum.

O'Hearn, R. E. & Davis, K. E., 1997. Women's Experience Of Giving And Receiving Emotional Abuse: An Attachment Perspective. *Journal of interpersonal violence*, 12(3), pp. 375-391.

Ohvriabi seadus (2003) RT I 2004, 2, 3.

Onwumere, J., Parkyn, G., Learmonth, S. & Kuipers, F., 2019. The Last Taboo: The Experience Of Violence In First-Episode Psychosis Caregiving Relationships. *Psychology and psychotherapy: Theory, research and Practice*, 92(1), pp. 1-19.

P.L kriminaalasi Viru Vangla materjalid P.L vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamiseks (2020) 1-21-1740.

Pleck, E. H., 1987. *Domestic Tyranny*. New York: Oxford University Press.

Politsei-Ja Piirivalveamet, 2021. *Lähisuhtevägivald*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/> [Kasutatud 15 12 2021].

Prokuratuur, 2020. *Perevägivald*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/perevagivald> [Kasutatud 26 10 2021].

Proos, I. & Pettai, I., 2015. *Lähisuhtevägivald Eesti politsei pilgu läbi*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetus/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/aruanne_politseitootajate_kusitlus.pdf [Kasutatud 28 10 2021].

Rahvaalgatus, 2021. *Sõnaväega perevägivalla vastu*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://rahvaalgatus.ee/initiatives/d7416c17-397d-4c3f-9c70-ef7aeb4a3372> [Kasutatud 16 11 2021].

Raya, P., 2014. Intimate Partner Abuse Typology and Intersectionality. *The Journal of Psychohistory*, 41(3), pp. 209-221.

Reich, C. M., Jones, M. J., Woodward, M. J., Blackwell N., Lindsey, L. D & Beck. J. G 2015. Does Self-Blame Moderate Psychological Adjustment Following Intimate Partner Violence?. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(9), pp. 1493-1510.

Rights of Women, 2016. *Coercive Control And The Law*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://rightsofwomen.org.uk/wp-content/uploads/2016/03/ROW%C2%ADLegal-Guide-Coercive-control-final.pdf> [Kasutatud 10 11 2021].

Singh, S., 2022. *Domestic Economic Abuse: The Violence of Monet*. New York: Routledge.

Siseministeerium, 2019. *Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava aastateks 2019-2023*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/lsv_memorandum_040719.pdf [Kasutatud 28 12 2021].

Siseministeerium, 2020. *Siseturvalisuse arengukava 2020-2030*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/STAK2/siseturvalisuse_arengukava_2020_2030_03.06.2021.pdf [Kasutatud 01 09 2021].

Snead, A. L. & Babcock, J. C., 2019. Differential predictors of intimate partner sexual coercion versus physical assault perpetration. *Journal of Sexual Aggression*, 25(2), pp. 146-160.

Sootak, J. & Pikamäe, P., 2021. *Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.

Stark, E., 2007. *Coercive Control: The Entrapment Of Women In Personal Life*. Oxford: Oxford University Press.

Statistikaamet, 2009. *Paarisuhte kogemusega 15-74 aastaste kokkupuude paarisuhte vaimse vägivallaga alates 15.eluaastast, 2008/2009*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/Lepetatud_tabelid_Sotsiaalelu.%20Arhiiv_eigus%20ja%20turvalisus.%20Arhiiv_paarisuhtevagivald_vaimnevagivald/JST41/table/tableViewLayout2 [Kasutatud 21 10 2021].

Statistikaamet, 2021. *Isiku-uuringud: Suhteuuring*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.stat.ee/et/esita-andmeid/andmete-esitamisest/isikuuuringud#Milleks-neid-andmeid-vaja-on-171> [Kasutatud 21 10 2021].

Sõnumitooja, 2018. *Vägivald ei ole alati füüsiline*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://sonumitooja.ee/vagi%C2%ADvaldeioleala%C2%ADtifuu%C2%ADsi%C2%ADli%C2%ADne/> [Kasutatud 01 02 2022].

Wallance, H., Roberson, C. & Qlobokar, J., 2019. *Family Violence*. New York: Taylor & Francis Group.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Yin, R. K., 2009. *Case Study Research: Design and Methods Fourth Edition*. California: Sage.

TABELITE LOETELU

Tabel 1. Intervjuu parameetrid (autori koostatud)	lk 23
Tabel 2. Uurimisküsimuste seos intervjuu küsimusega (autori koostatud)	lk 24
Tabel 3. Vaimne vägivald (autori koostatud)	lk 25
Tabel 4. Füüsiline vägivald lähisuhtes (autori koostatud)	lk 29
Tabel 5. Vägivaldse suhte põhjused (autori koostatud)	lk 31
Tabel 6. Kooselu iseloomustus (autori koostatud)	lk 34

Lisa 1. Uurimisinstrument

Olen Sisekaitseakadeemia Politsei-ja Piirivalvekolledži kolmanda kursuse kadett ning kirjutan lõputööd teemal „Füüsilise ja vaimse vägivalda koosinemine lähisuhtes“ ja töö eesmärk on välja selgitada lähisuhtes vaimset vägivalda iseloomustavad tunnused ja nende koosmõju füüsilise vägivaldaga. Samuti teha ettepanekuid lähisuhtevägivalda vähendamiseks. Kogu intervjuu salvestatakse ning hiljem transkribeeritakse, intervjuus kogutud informatsioon avaldatakse lõputöös ilma isikuandmeteta. Kui te ei soovi küsimusele vastata või tunnete ebamugavust detailidest rääkides, siis Teil on iga hetk õigus loobuda vastamisest. Sama kehtib ka olukorras, kus soovite intervjuu lõpetada. Intervjuu vältel küsin ma Teilt ettevalmistatud küsimusi ning olenevalt Teie vastustest esitan vajadusel lisaküsimusi. Intervjuu on jaotatud kaheks osaks. Esimeses pooles küsin demograafilisi andmeid ning teises pooles esitan küsimusi lähisuhtevägivalda teemal.

1. Teie vanus/haridus/rahvus?
2. Teie perekonnaseis ja leibkonna suurus?
3. Teie vanemate haridus?
4. Teie partneri vanus/ haridus?
5. Kui kaua kestis Teie kooselu?
6. Antud uuring vaatleb füüsilist ja vaimset vägivalda, kuidas Teie neid tõlgendate?
7. Kirjeldage milline oli Teie lähisuhe?
8. Milline lähisuhtevägivalda liik esines esimesena?
9. Millal sattusite esmakordselt füüsilise vägivalda ohvriks?
10. Kirjeldage milles väljendus vaimne vägivald lähisuhtes enne ja peale füüsilist rünnakut? Millised olid käitumis- ja suhtlusviisi muutused, kui neid oli?
11. Kuidas mõjutas lähisuhe Teie enesetunnet?
12. Kuidas Te iseloomustaks vägivalda suhte alguses ja suhte lõppfaasis?
13. Mis Teie arvates põhjustas partneri vägivaldset käitumist?
14. Eelnevalt kirjeldasite kaaslase poolset vaimset vägivalda, milline oli teie käitumine konfliktide käigus?
15. Mis aitas Teil lähisuhte lõpetada?
16. Kirjeldage, kuidas toimus ning milline oli suhtlus peale lähisuhte lõpetamist?

Sellega on intervjuu lõppenud. Täna Teid osalemast!

Küsimuste korral võite ühendust võtta telefoni või meili teel.

Lisa 2. Intervjueeritavate demograafilised andmed

KÜSIMUS							
ANDMED	Vanus	Haridus	Rahvus	Perekonnaseis ja leibkonna suurus	Vanemate haridus	Partneri vanus ja haridus	Kooselu kestvus
	39	Keskeri	Eesti	Abielus, 6 inimest	Kõrgharidus	24a, Põhiharidus	13 aastat
	40	Kõrgharidus	Eesti	Lahutatud, 1 inimene	Kõrgharidus	22 aastane, kõrgharidus	10 aastat
	40	Keskharidus	Eesti	Lahutatud, 6 inimest	Keskeri	43 aastane, haridus X	10 aastat
	48	Keskeri	Eesti	Vallaline, 3 inimest	Ema keskeri, isa X	26 aastane, kõrgharidus	15 aastat
	26	Keskeri	Eesti	Vallaline, 1 inimene	Ema keskharidus, isa põhiharidus	22 aastane, keskeri	2 aastat
	35	Keskharidus	Poola	Abielus, 6 inimest	Ema kõrgharidus, isa keskeri	21 aastane, keskeri	7,5 aastat
	29	Magister	Eesti	Abielus, 3 inimest	Ema keskharidus, isa põhiharidus	22 aastane, Põhiharidus	2 aastat
	29	Keskharidus	Eesti	Vallaline, 1 inimene	Keskharidus	24 aastane, kõrgharidus	3 aastat

Lisa 3. Koodipuu

Uurimisküsimus	Kategooria	Koodid	Allikad	Sagedus	
Millised vaimsele vägivaldale iseloomulikud käitumisviisid esinevad füüsilise vägivallega lähisuhtes?	1.Vaimne vägivald	Kontrolliv käitumine	7	29	
		Armukadedus	7	13	
		Süüdistamine ja alandamine	6	24	
		Emotsioonidega mitte arvestamine	6	22	
		Isoleerimine lähedastest	6	12	
		Ignoreerimine	3	5	
		Majanduslik kontroll	3	3	
	2.Füüsiline vägivald	Füüsiline vägivald algab hiljem	6	9	
		Esemete lõhkumine	5	11	
		Kinnihoidmine	3	6	
		Vägivaldale viitavad tunnused	3	8	
		Löömine	2	2	
	Millised on lähisuhtevägivalda ohvriks sattumise ja vägivaldsesse suhtesse jäämise põhjused?	3.Vägivaldse suhte põhjused	Vägivald eskaleerub	8	13
			Keeruline märgata	8	24
Hirm			6	19	
Madal enesehinnang			5	14	
Väljapääsematu tunne			4	10	
Depressioon			3	15	
Mis iseloomustab vaimset vägivaldset lähisuhet?	4.Kooselu iseloomustus	Varajane kooselu	8	10	
		Majanduslik stabiilsus	7	8	
		Abi suhte lõpetamisel	6	6	
		Kauakestev lõpp	5	9	
		Avalikkus	4	11	